

M H E E J O U R N A L O F S O C I A L S C I E N C E I N S T I T U T E O F

M E R A S İ N İ M L E R N E N S T İ T Ü S Ü e - D E R G İ S İ

T H E E J O U R N A L O F S O C I A L S C I E N C E I N S T I T U T E O F

M E R A S İ N İ M L E R N E N S T İ T Ü S Ü e - D E R G İ S İ

T H E E J O U R N A L O F S O C I A L S C I E N C E I N S T I T U T E O F

SBE e-D
SST eJ

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ e-DERGİSİ

ISSN: 2602-4608 BAHAR/SPRING-2019 CİLT:2 NO:2

THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE INSTITUTE OF

MERSİN UNIVERSITY

M E R A S İ N İ M L E R N E N S T İ T Ü S Ü e - D E R G İ S İ

T H E E J O U R N A L O F S O C I A L S C I E N C E I N S T I T U T E O F

M E R A S İ N İ M L E R N E N S T İ T Ü S Ü e - D E R G İ S İ

T H E E J O U R N A L O F S O C I A L S C I E N C E I N S T I T U T E O F

M E R A S İ N İ M L E R N E N S T İ T Ü S Ü e - D E R G İ S İ

T H E E J O U R N A L O F S O C I A L S C I E N C E I N S T I T U T E O F

Sahibi

Prof. Dr. Süleyman Değirmen
Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına

Editör

Prof. Dr. Süleyman Değirmen

Editör Yardımcıları

Doç. Dr. Hakan Erkilic
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nasih Tağ

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Süleyman Değirmen
Prof. Senem Duruel Erkilic
Prof. Dr. Kemal Birdir
Prof. Dr. İsmail İşcen
Prof. Dr. Nilgün Çıblak Çoşkun
Prof. Dr. Ayşe Azman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Nasih Tağ
Dr. Öğr. Üyesi Metin Topuz

Sekreteryaya

Arş. Gör. Sercan Benli

İngilizce Dil Editörü

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Kurtoğlu Zorlu

Türkçe Dil Editörü

Arş. Gör. Mete Bülent Değer

Dergi Tasarımı

Prof. Yusuf Güven

Grafik Uygulama

Öğr. Gör. Ayşegül Tuğuz Sağlam

Yayın

Yerel süreli e-yayın
Eylül 2019
Cilt/Volume: 2 Sayı/Issue: 2

Adres

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Turizm Fakültesi Binası, Kat:2,
Çiftlikköy Kampüsü, 33343, Yenişehir / Mersin
Tel: 0324 361 00 01 /17611
Faks: 0324 361 02 87
e-posta: sbedergi@mersin.edu.tr

Danışma Kurulu

- Prof. Dr. Suavi Ahipaşaoğlu (Cumhuriyet Ünv.)
Prof. Dr. Açalya Allmer (Dokuz Eylül Ünv.)
Prof. Dr. Maria Rosa Anttognazze (King's College London)
Prof. Dr. Ayşe Azman (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Hanife Dilek Batislam (Çukurova Ünv.)
Prof. Dr. Nazlı Bayram (Yaşar Ünv.)
Prof. Dr. Fatma Cana Bilsel (ODTÜ)
Prof. Dr. Hamdi Brova (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Alev Bulut (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fatih Cin (Çukurova Ünv.)
Prof. Dr. Serap Çabuk (Çukurova Ünv.)
Prof. Dr. A. Celil Çakıcı (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Cemile Çelik (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. İsmail H. Demirdöven (Hacettepe Ünv.)
Prof. Dr. Ali Deran (Niğde Ömer Halisdemir Ünv.)
Prof. Dr. Murat Durukan (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Fikret Dülger (Çukurova Ünv.)
Prof. Dr. İclal Ergenç (Ankara Ünv.)
Prof. Dr. Ertan Eğribel (İstanbul Ünv.)
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Nezihe Figen Ersoy (Anadolu Ünv.)
Prof. Dr. Murat Ferman (Anadolu Ünv.)
Prof. Dr. Zeliha Göker (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Doğan Gürsoy (Washington State University)
Prof. Dr. Murat Hançer (Univ. Of Central Florida)
Prof. Dr. Lars Johanson (Johannes Gutenberg University)
Prof. Dr. Orhan İçöz (Dokuz Eylül Ünv.)
Prof. Dr. Kurtuluş Karamustafa (Erciyes Ünv.)
Doç. Dr. Veli Kargı (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Nevzat Kaya (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Kızılırmak (İstanbul Ünv.)
Prof. Dr. O. Avşar Kurgun (Dokuz Eylül Ünv.)
Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Önal (Çukurova Ünv.)
Prof. Dr. Canan Parla (Anadolu Ünv.)
Prof. Dr. Muna Yüceol Özözen (Çukurova Üni.)
Prof. Dr. Abuzer Pınar (Harran Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa Yaşar Sağlam (Hacettepe Üni.)
Prof. Dr. Cemal Sakallı (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Fulya Sarvan (Akdeniz Ünv.)
Prof. Dr. Bahar Taner (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Orhan Tekelioğlu (Sakarya Ünv.)
Prof. Dr. Ashihan Doğan Topçu (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Nadir Engin Uzun (İstanbul Okan Ünv.)
Prof. Dr. Candan Ülkü (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Ali Yakıcı (Gazi Üni.)
Prof. Dr. Azmi Yalçın (Çukurova Ünv.)
Prof. Dr. Mehmet İsmail Yağcı (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Faruk Yücel (Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Aysun Yüksel (Anadolu Ünv.)
Doç. Dr. Pınar İbe Akcan (Mersin Ünv.)
Doç. Dr. Gürkan Akdağ (Mersin Ünv.)
Doç. Dr. Yılmaz Akgündüz (Dokuz Eylül Ünv.)
Doç. Dr. Oğuz Alp (Anadolu Ünv.)
Doç. Dr. Bülent Arı (Mustafa Kemal Üni.)
Doç. Dr. Hasan Gül (Samsun 19 Mayıs Ünv.)
Doç. Dr. Mehmet İnce (Mersin Ünv.)
Doç. Dr. İhsan Kamalak (Mersin Ünv.)
Doç. Dr. Yakup Karabacak (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Ayhan Karakaş (Çukurova Üni.)
Doç. Dr. Refiye Okuşluk Şenesen (Çukurova Üni.)
Doç. Dr. Ufuk Özcan (İstanbul Ünv.)
Doç. Dr. Uysal Yenipınar (Mersin Ünv.)
Dr. Öğr. Üyesi Murat Göç (Pamukkale Ünv.)
Dr. Öğr. Üyesi Ercan Aşkın (Karamanoğlu Mehmet Bey Ünv.)
Dr. Öğr. Üyesi Elif Arıca Akkök (Ankara Ünv.)
Dr. Öğr. Üyesi H. Ertuğ Ergürer (Karamanoğlu Mehmet Bey Ünv.)

Cilt 2 / Sayı 2
Hakemleri

- Prof. Dr. Ayşe AZMAN (Mersin Ünv.)   Doç. Dr. Gürsoy DEĞİRMENCİOĞLU (Kocaeli Ünv.)
Prof. Dr. Ayşın CANDAN (Emekli Öğretim Üyesi)   Doç. Dr. Hakan ERKİLİÇ (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. İlhan EGE (Mersin Ünv.)   Doç. Dr. Hasan Ejder TEMİZ (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Turhan KORKMAZ (Mersin Ünv.)   Doç. Dr. İbrahim BOZKURT (Mersin Ünv.)
Prof. Dr. Ünsal YETİM (Mersin Ünv.)   Doç. Dr. Turan Akman ERKİLİÇ (Anadolu Ünv.)
Doç. Dr. Aydan ÖZSOY (Hacı Bayram Veli Ünv.)   Dr. Serpiltekin Adeline TERLEMEZ
Doç. Dr. Binnaz KIRAN (Mersin Ünv.)   Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TAYLAN (Mersin Ünv.)
Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK (Dokuz Eylül Ünv.)   Dr. Öğr. Üyesi Burcu Şefika DOĞRUL (Mersin Ünv.)

İÇİNDEKİLER

Künye	Künye	1
Danışma Kurulu	Danışma Kurulu	2
Hakemler	Hakemler	3
İçindekiler	İçindekiler	5
Sunuş	Sunuş	6-7

Prof. Dr. Süleyman Değirmen, Editör

Makaleler

Tüm Göçmen İşçilerin Ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme ve Türkiye'nin Mevzuat Bakımından Sözleşmeye Uyumu 06-16

Öz-Duyarlılık, Dönüşümcü-Etkileşimci Liderlik ile Psikolojik Sahiplik Arasındaki İlişki: Öğretmenler Üzerine Bir Çalışma 17-26

Eugene Ionesco Oyunlarını Sahneye Koymanın Zorlukları 27-33

Anaakım Medyada Kullanıcı Türevli İçeriğin İzini Sürmek: Ntv Ve Star Tv Whatsapp İhbar Hatları Üzerine Bir İnceleme 34-43

Sunuş

Editör'den...

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin, (SBEE-D), Cilt 2. Sayı 2.'yi sizlere sunarken, şu ana kadar bünyesindeki makaleler 4.349 kere “toplam gösterim sayısı” ve 14.400 kere “toplam indirilme sayısına” ulaşmıştır. Bu rakamlarla, dergimizin yeteri ilgiyi çektiğini, yeterli sayıda okuyucuya ulaştığını ve kendisine akademik dergiler arasında bir yer edindiğini düşünüyoruz.

SBEE-D'nin bu sayısında yine sosyal bilimlerin farklı alanlarını [tiyatro, iletişim, kamu yönetimi, psikoloji] kapsayan toplam dört makale bulunmaktadır: Şengül Kocaman'ın “Eugene Ionesco Oyunlarını Sahneye Koymanın Zorlukları” ile yaşam uyumsuzluğunu uyumsuz yollarla anlatan uyumsuz tiyatro oyunlarını sergilerken metin yazarı ile yönetmen uyumsuzluklarını Eugene Ionesco oyunları üzerinden ele alan bir yazısını; bir sonraki yazı Recep Ünal'ın “Anaakım Medyada Kullanıcı Türevli İçeriğin İzini Sürmek: NTV ve STAR TV WhatsApp İhbar Hatları Üzerine Bir İnceleme” ile WhatsApp hatları üzerinden kullanıcılarla oluşturulan haber üretim pratiğini ne şekilde gerçekleştirildiği incelenmesini; Kıvanç Demirci'nin “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme ve Türkiye'nin Mevzuat Bakımından Sözleşmeye Uyumu” ile küreselleşmenin sonuçlarından birisi olan artan göç ile “Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşmenin” temel felsefesi üzerinden Türkiye Cumhuriyeti'nin “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi” tarafından yayımlanan raporlar üzerinden, sözleşmeye olan uyumu değerlendirmesini ve son olarak da, Ferda Şule Kaya'nın Öz-Duyarlılık, “Dönüşümcü-Etkileşimci Liderlik ile Psikolojik Sahiplik Arasındaki İlişki: Öğretmenler Üzerine Bir Çalışma” ile öğretmenlerin, öz-duyarlılık düzeyleri ile liderlik ve psikolojik sahiplenme arasındaki ilişkileri sorgulaması bulunmaktadır.

Birkez daha, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinin, (SBEE-D), dördüncü sayısını sizlere sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Dergimizdeki araştırmaları ilginç bulacağınızı ve gelecek sayılarımız için ilgi uyandıracak araştırmalarınız ile katkı sağlamanızı bekliyoruz. Son olarak, bu derginin dördüncü sayısının yayımlanmasındaki yardım ve desteklerinden dolayı editor yardımcılarım Hakan Erkılıç ve Mehmet Nasih Tag ile birlikte emeklerini esirgemeyen hakemlerimize, dergimizin sekreteryasını yürüten Sercan Benli'ye ve dördüncü sayının da formatını düzenleyen Ayşegül Tuğuz'a değerli katkıları için teşekkür etmek isteriz.

Saygılarımızla,...

Prof. Dr. Süleyman Değirmen (Editör)

TÜM GÖÇMEN İŞÇİLERİN VE AİLE FERTLERİNİN HAKLARININ KORUNMASINA DAİR ULUSLARARASI SÖZLEŞME VE TÜRKİYE’NİN MEVZUAT BAKIMINDAN SÖZLEŞMEYE UYUMU

Özet

Göç, bireylerin tek başlarına veya toplu olarak halinde yaşadıkları yeri değiştirmelerine neden olan bir eylemdir. Uluslararası ve ulusal göç, küreselleşmenin ortaya çıkartmış olduğu en temel sonuçlar arasında yer almaktadır. Bu göç tiplerinin sebep olduğu toplumsal, siyasi, ekonomik ve askeri dönüşümlerden neredeyse dünya üzerindeki her ülke etkilenmektedir. Küreselleşme mal, hizmet ve sermaye unsurlarının sürekli bir şekilde artan hareketliliğiyle beraber sınır içerisinde ve sınırlar ötesinde karşılıklı ekonomik bütünleşmeye ve ulusal ekonomilerin dünya piyasalarına dâhil olmasına neden olmaktadır. Küreselleşme mal, sermaye ve hizmet unsurlarının uluslararası alanda serbest hareketini ifade ederken bireyler de bu hareketlilik içerisinde serbest bir hareket alanı yakalamaktadır. Bu hareket alanı içerisinde bireyler sosyal, ekonomik siyasi amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla göç faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

Bu bağlamda belirli amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla bir alandan başka bir alana göç eden göçmen bireyler araştırma ile doğrudan bağlantılıdır. Bu makalenin ilk kısmında uluslararası göç etmiş işçi ve ailelerin korunması amacıyla yürürlüğe konulan “Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşmenin” temel felsefesi üzerinde durulacaktır. İkinci kısımda ise 18 Haziran 2004 tarihinde sözleşmeyi onaylayan Türkiye Cumhuriyetinin “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi” tarafından yayımlanan raporlara göre sözleşmeye olan uyumu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen İşçi ve Aileleri, Küreselleşme, Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme

INTERNATIONAL CONVENTION ON THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF ALL MIGRANT WORKERS AND THEIR FAMILY MEMBERS AND TURKEY'S RAPPORT TO THE CONTRACT IN TERMS OF REGULATION

Abstract

Migration is an act that causes individuals to change their place of living individually or collectively. International and national immigration are among the most fundamental results of globalization. Every country in the world is affected by the social, political, economic and military transformations caused by these migration types. Globalization leads to a continuous economic growth of goods, services and capital elements, and within the borders and beyond the borders, leading to economic integration and the inclusion of national economies in world markets. While globalization expresses the free movement of goods, capital and service elements in the international arena, individuals also have a free movement in this movement. Within the scope of this movement, individuals carry out migration activities in order to realize their social, economic and political goals.

From this point of view, migrant individuals who migrate from one area to another in order to realize their specific goals are directly related to research. The first part of this article will focus on the fundamental philosophy of “The Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and their Family Members” which have been enacted to protect internationally displaced workers and families. Republic of Turkey confirmed this convention on 18th of June, 2004. In the second part, the accommodation of the Republic of Turkey in accordance with the reports published by “the Committee of the Protection of the Rights of All Migrant Workers and their Family Members” with the convention will be evaluated.

Key Words: Children’s Television Programmes, Gender, Male-dominated Culture, News from the Children

1. GİRİŞ

Göç, bir bireyin veya toplu şekilde bir grup birey topluluğunun uluslararası bir sınırı ötesine geçerek veya devlet içerisinde bir yerden başka bir yere hareket etmesi olarak tanımlanabilir. Süre sınırı ve neden gerçekleştiği önemsenmeksizin bireylerin bir yerden bir yere hareket etmesi de göç tanımının içerisinde yer almaktadır. Göç eyleminin konusu bir yerden bir yere hareket eylemleri hareketleri gönüllü veya zaruri nedenlerle gerçekleşebilmektedir. Birtakım siyasal veya ekonomik sebeplerin yanı sıra doğal afetler ve silahlı çatışmalar gibi güvenlik kaygısı oluşturacak nedenlerde göç sayısını arttırmaktadır.

Kavramın bu kadar çok boyutlu bir özelliğe sahip olması başta sosyologlar, hukukçular, sağlık bilimciler, siyaset bilimciler, antropologlar, olmak üzere toplumun hemen her kesiminin ilgisini çekmektedir. Bir bölgede veya ülkede bulunan nüfusunun azalmasına veya artmasına neden olan göç, nüfusun yaş, eğitim durumu, cinsiyet, ekonomik yapısı gibi çeşitli alanlarda değişikliğe yol açar. Bu nedenle göç, bir yandan toplumsal nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktayken diğer yandan toplumsal yaşamın bütün alanlarını etkisi altında bırakan ve bu alanlarda kendi karmaşık sistemlerini de ortaya çıkartan bir süreçtir.

Asya kıtası ile Avrupa kıtasını birbirine bağlayan önemli göç yolları üzerinde olan bir ülke olan Türkiye’de gelişmiş ve gelişmekte olan diğer ülkeler gibi sürekli dış göçe maruz kalmaktadır. Türkiye’nin son yıllarda artan yaşam standartlarının artması ve sınır komşularının yaşadığı iç karışıklıklar ülkenin göç konusunda hedef ülke olmasının temel nedenleri arasında sayılabilir.

Türkiye’de göçle gelenlerin ortaya çıkarttığı sorunları etkin bir şekilde çözme amacıyla çeşitli uluslararası platformlarda uluslararası sözleşme ve anlaşmalara taraf olmaktadır. Bu uluslararası sözleşmelerden birisi de 18.12.1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen 01.07.2003 tarihinde yürürlüğe giren Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmedir. Türkiye 13.01.1999 tarihinde bu sözleşmeyi imzalamıştır. Sözleşme metni 08.17.2004 tarihinde bakanlar kurulu kararıyla resmi gazetede yayınlanmıştır.

Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme çerçevesinde Türkiye’nin sözleşmeye olan

uyum düzeyinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla çalışmada araştırma ile bağlantılı kavramların analizine yer verildikten sonra Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin temel felsefesi anlatılmıştır. Araştırmanın son kısmında ise Birleşmiş Milletler bünyesinde yayımlanan raporlar çerçevesinde Türkiye’nin sözleşmeye yönelik mevzuat açısından uyumu değerlendirilmiştir.

GÖÇ VE BAĞLANTILI KAVRAMLARIN ANALİZİ

Sosyal bilim araştırmalarının en önemli konularından biri olan göç, insanlık tarihinin en erken dönemlerinden bu yana var olan bir kavramdır. İnsanlık tarihi kadar uzun bir dönemi kapsamının yanında coğrafi, sosyolojik, ekonomik, politik birçok farklı alanı ilgilendiren bir kavram olmasından dolayı üzerinde çok farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Bu başlık altında göç kavramı üzerine yapılmış olan çeşitli tanımlar üzerinde durulacaktır. Bu farklı tanımlamaların yanında günümüzde göç olgusunun kentsel ve kırsal güvenlik başta olmak üzere birçok sorun alanının merkezinde olması kavrama daha önemli anlamlar yüklemektedir (Toprak, 2016, s. 261-265).

Göç toplumsal değişim ve dönüşüme sebep olan kolektif bir eylemdir. Hem göç veren hem de göç alan ülkedeki tüm toplumu etkileyebilme potansiyeli bulunmaktadır. Buna göre göç; ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerle bireylerin bulunduğu yerden hareket etmesine neden olan ve toplumları olumlu ve olumsuz bir şekilde etkileme potansiyeli bulunan eylemler bütünüdür (Castles & Miller, 2008, s. 30-31).

Diğer bir tanımda ise göç çeşitli ölçütlere göre ifade edilmeye çalışılmıştır. Bireyler yaşadıkları yerden daha iyi yaşam şartlarının olduğu düşüncesiyle veya yaşadıkları bölgelerde karşılaştıkları çeşitli sosyal-siyasal baskı, savaş ve tehdit unsurları nedeniyle göç eylemini gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda en geniş tanımı ile göç; anlamlı bir uzaklık ve etki yaratacak kadar bir süre içerisinde gerçekleşen bütün yer değiştirmeler olarak tanımlanmıştır (Erder, 1986, s. 9).

Uluslararası Göç Örgütü’nün yaptığı tanıma göre ise göç, bireylerin uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet sınırları içerisinde yapmış olduğu yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmıştır. Bu tanım mültecilerin, yerlerinden edilmiş bireylerin, ekonomik

göçmenlerin ve aile birleşimi amacıyla başka bir yere hareket eden kişilerin göçlerini içermektedir (IOM, 2011). Bir başka tanıma göre ise göç süresi ve nedenleri ne olursa olsun bulunduğu ülkeden ayrılarak başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla bir devletten ayrılma ya da çıkış eylemi olarak ya da bireylerin yaptığı olduğu ulusal düzeydeki veya uluslararası düzeydeki her türlü hareketin süreci olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2006). Bu tanımlardan göçün her şeyden önce coğrafi bir olgu olarak tanımlandığı görülmektedir.

6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun'unda ise göç, düzenli göç düzensiz göç ve uluslararası korumayı da içerisinde alan bir şekilde tanımlanmıştır. Düzenli göç yabancı birey/bireylerin yasal yolları kullanarak Türkiye sınırlarına girişini ifade etmektedir. Düzensiz göç yabancı birey/bireylerin yasa dışı yollar kullanarak Türkiye sınırlarına girişini ifade etmekten uluslararası koruma ise mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü içeren bir statüdür (TBMM, 2013). Bu yapılan tanımın sadece dış göçü dikkate alan bir tanım olduğu görülmektedir. İç göçün tanım içerisine alınmaması göç kavramını oldukça sınırlamıştır. Tanım iç göçü de içerisine alarak tekrar düzenlenmelidir.

GÖÇÜN NEDENLERİ

Bireyler yaşadıkları mekânları birbirinden farklı gerekçelerle değiştirmektedir. Bu yer değiştirme doğa kaynaklı nedenlerle olabileceği gibi sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerden de kaynaklanmaktadır (Keleş, 1996). Sanayi devriminden sonra ortaya çıkan nedenlere ek olarak ulaşım, iletişim ve haberleşme imkânlarının zamanla gelişmesi insanları daha iyi bir yaşam sürmeleri konusunda teşvik etmiştir (Sencer, 1979). Uluslararası ve ulusal literatür incelendiğinde göçün nedenleri şu şekilde ifade edilmektedir;

Ekonomik Nedenler

Ulusal ve uluslararası alanlardaki göç hareketlerinin en önemli nedenini ekonomik etmenler oluşturmaktadır. Ekonomik kaynaklı göçler bireylerin daha saygın bir meslek, daha yüksek gelir ve buna bağlı olarak daha iyi bir yaşam isteginden kaynaklanan göç türü olarak tanımlanabilir (Aksoy, 2012, s. 294).

Neoklasik ekonomi kuramına göre emek fazlasına sahip olan ülkelerin düşük bir ücret piyasasına sahip oldukları görülmektedir.

Bir ülkede ücret farklılığından kaynaklanan nedenlerden dolayı düşük ücretli işçiler daha yüksek ücret alabilecekleri ülkelere göç etmektedir. Bu göç hareketi sonucunda emek zengini ülkelerde emek gücü azalmakta sermaye zengini ülkelerde ise ücretler düşmektedir (Unat, 2002, s. 6).

Kültürel Nedenler

Kültürel faktörler insanların bir yerden bir yere göç etmesine neden olacak sonuçlar ortaya çıkarabilir. Kültürel ve etniksel baskı, aidiyet eksikliği, kültür farklılıkları gibi unsurlar bireyleri bir ülkeden diğerine göç etmeye zorlamaktadır. Nitekim zorla uluslararası göç nedenlerine bakıldığında tarihsel olarak iki ana sebep kendisini göstermiştir. Kölelik ve politik istikrarsızlık... Politik istikrarsızlık nedeniyle insanlar daha demokratik, insan haklarının daha sistematik işlediği alanlara doğru yönelmektedir (James, 2013).

Çevresel Nedenler

İklim değişikliğinin yarattığı çevresel faktörlerden kaynaklanan göçler son yıllarda büyük oranda artış göstermiştir. İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin yanı sıra bireylerin doğayı sürdürülebilirlik ilkelerinin dışında kullanması çevresel faktörler ile ilişkili göç sayısını büyük oranda arttırmaktadır. Ekolojik göçün farklı nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenleri farklı kategoriler altında sınıflandırmak mümkündür. Ekolojik yani çevre kaynaklı olan göçlerin en önemli nedenlerinin başında seller, depremler, volkanik patlamalar, heyelanlar ve kıyı alanlarında gerçekleşen ani ve şiddetli fırtınalar yer almaktadır. Bu sayılan doğal olaylar görüldüğü gibi hızlı ve aniden gerçekleşen olaylardır (Mutlu & İbrahim İrdem, 2015, s. 85).

Bazı ülkelerde küresel ısınma nedeniyle çölleşme oranı artmakta, orman alanları, tarım toprakları gibi stratejik öneme sahip alanlar önemli oranlarda azalmaktadır. Bu gibi nedenler bireyleri göç etmeye zorlamaktadır. Böylece göç literatürüne yeni bir kavram olarak iklim mültecisi yerleşmiş olmaktadır (IOM, 2007, s. 13-15).

Yukarıda sayılan nedenlerden farklı olarak ve ani bir şekilde olmayıp yavaş bir hızla ve zamana yayılarak gerçekleşen diğer çevre olayları da ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir. Bu başlık çölleşme, erozyon, kuraklık, su kıtlığı, deniz seviyesinin yükselmesi, iklim değişikliği ve kıtlığı kapsamaktadır (Esetlili & Anaç, 2016).

Siyasi Nedenler

Ülkeler arasında bulunan siyasal rejim farklılıkları, savaş, terör eylemleri, siyasal baskılar gibi yaşamı ağır tehdit altında bulundurma ihtimali olan olayların neden olduğu göçlerdir. Bu göçler belirli ülkeler arasında olabildiği gibi, bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve dengesizliklerden de kaynaklanabilmektedir (Aksoy, 2012, s. 294).

GÖÇMEN İŞÇİ KAVRAMI

Konu başlığı ile doğrudan alakalı bir diğer kavram da göçmen işçidir. Literatüre bakıldığında göçmen işçi kavramıyla ilgili birçok tanımının olduğu görülmektedir. Buna göre Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından 1949 tarihinde kabul edilen 97 sayılı İstihdam Amacıyla Göç Hakkındaki Sözleşmenin 11. maddesinde göçmen işçi; kendi nam ve hesabından ziyade istihdam edilmek amacıyla bir ülkeden diğerine göç eden kişi olarak tanımlanmıştır. Bu sözleşme denizciler, sınır çalışanları, serbest meslek mensuplarının ve sanatçıların kısa süreli girişlerini göçmen işçi tanımı dışında tutmuştur (IOM, 1949).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1990 yılında kabul edilmiş olan Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin 2. maddesinde Göçmen İşçi kavramı, vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir devlette ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan bir kişiyi ifade etmektedir (OHCHR, 1990).

Yukarıda çeşitli tanımları verilen göçmen işçi kavramının hemen her tanımda bulunan temel özellikleri bir işi görmek üzere bir ülkeden vatandaşlık bağı olmadığı başka ülkeye giden ve gördüğü işin ücret karşılığında yapılan bir iş olmasıdır.

TÜM GÖÇMEN İŞÇİLERİN VE AİLE FERTLERİNİN HAKLARININ KORUNMASINA DAİR SÖZLEŞME VE TÜRKİYE’NİN SÖZLEŞMEYE MEVZUAT BAKIMINDAN UYUMU

Bu sözleşme hazırlandığı döneme bakıldığında göçmen işçilerin yaşam standartlarının yükseltilmesi, haklarının ve ailelerin korunması konusunda büyük bir gereklilik bulunmaktaydı. Bu sözleşme bu ihtiyaçların yerine getirilmesi ve hakların korunması açısından önemli bir dönüm noktası olsa da bu ihtiyaçlar varlığını halen devam ettirmektedir (İzmirli, 2017, s. 636). Bu

noktada sözleşmenin çağın gereklerine uyması ve dezavantajlı bir durumda olan göçmen bireylerin tam olarak korunmasının sağlanması açısından düzenli olarak yenilenmesi gerekmektedir.

Sözleşmenin Kapsamı ve Amacı

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşmenin birinci maddesinde, sözleşmenin bazı durumları istisna sayarak, cinsiyet, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasal veya diğer görüş, millî, etnik veya sosyal köken, taabiyet, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medenî hal, doğum veya diğer statüler açısından hiçbir farklılık gözetilmeksizin, tüm göçmen işçilere ve ailelerine uygulanacağı ifade edilmiştir. Yine aynı maddede sözleşmenin göçmen işçilerin ve aile fertlerinin, göçe hazırlık, hareket, transit geçiş ve istihdam devletinde kazanç getiren bir işte çalışma ve ikamet süresinin tamamı ile orijin devlete veya mutad olarak ikamet edilen devlete dönüş dâhil olmak üzere, göç sürecinin tamamı süresince uygulanacağı da vurgulanmıştır (OHCHR, 1990).

Sözleşmenin üçüncü maddesinde ise birinci madde de yer alan istisnalara açıklık getirilmiştir. Buna göre sözleşme;

- Uluslararası kuruluşlar ve temsilcilikler tarafından yurtdışına gönderilmiş olan veya istihdam edilen kişileri,
- Resmî görevleri ifa etmek üzere herhangi bir Devlet tarafından ve yurt dışına gönderilen veya istihdam edilen kişileri,
- Bir devlet tarafından veya onun adına kalkınma programlarına ve diğer işbirliği programlarına katılmak üzere, ülke dışına gönderilen veya ülke dışında istihdam edilen, kabulü ve statüsü istihdam eden Devlet ile akdedilmiş anlaşma ile düzenlenen ve bu anlaşma uyarınca göçmen işçi sayılmayan kişileri,
- Kendi Devletinden yatırımcı olarak başka bir devlete göç edip ikamet eden kişiyi,
- İlgili Taraf Devletin ulusal mevzuatında veya o Taraf Devleti bağlayan uluslararası anlaşmalarda öngörülmemişse, mülteciler ve vatansızları,
- Öğrenciler ve stajyerleri,
- İstihdam sağlayan Devlette ikamet etmelerine ve kazanç getirici bir faaliyette bulunmalarına müsaade edilmeyen gemi adamları ve sahil açığında kurulmuş bir tesiste çalışan işçileri sözleşmenin uygulanmayacağı kişiler olarak ifade etmektedir (OHCHR, 1990).

Sözleşmenin öncelikli amacı ise isminde de vurgulandığı gibi göçmen işçilerin ve aile fertlerinin haklarının korunmasını sağlamaktır. Buna ek olarak göçmen işçilere uygulanacak hukuk kurallarında düzenin ve istikrarın sağlanması, benzer uyuşmazlık veya ihlallerde benzer kararların verilmesini sağlamak sözleşmenin bir diğer amacı olarak karşımıza çıkmaktadır. İşçi kaçakçılığı olaylarının önlenmesi ve ortadan kaldırılması amacına yönelik uygun tedbirlerin alınmasının teşvik edilmesi de sözleşme de vurgulanan önemli bir diğer amaçlar arasında yer almaktadır (Akıntürk, 2007, s. 8).

Yukarıda verilen istisnalara rağmen sözleşmenin geniş kapsamlı bir sözleşme olduğu görülmektedir. Nitekim uluslararası hukukun güncel durumu ve dünyada göç olaylarının büyük oranlarda artmasına paralel olarak dezavantajlı bir durumda bulunan göçmenlerin ve ailelerin haklarının korunması büyük bir önem taşımaktadır.

Sözleşmenin Göçmen İşçilere Yönelik Getirdiği Kazanımlar

Sözleşme göçmen işçi ve ailelerine yönelik çeşitli kazanımlar getirmiştir. Bu başlık altında kazanımlar konusu üzerinde durulacaktır.

Sözleşmenin 8-56 maddeleri arasında göçmen işçi ve aile fertlerinin hakları ifade edilmiştir. Buna göre genel kamu düzeni ve kamu ahlakının gerekli kaldığı durumlar dışında ve sözleşme ile tanınan diğer haklarla bağlantılı diğer sınırlamalar dışında göçmenlerin vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devleti kendi iradeleriyle değiştirebilecekleri vurgulanmıştır. Sözleşmenin 9. maddesinde göçmen işçi ve aile fertlerinin yaşam hakkı güvence altına alınmıştır. Bu maddeyle bağlantılı 10. madde de ise işkence zalimane ve insanlık dışı muameleler 11. maddede göçmen işçilerin esareti, zorbalıkla çalıştırılmaları, güç kullanarak çalıştırma talebinde ise yasaklanmıştır (OHCHR, 1990).

Göçmen işçi ve ailelerine bu sözleşme kapsamında verilmesi zorunlu temel hakların yanında sosyal haklarında tanınmış olması sözleşme açısından olumlu bir noktayı işaret etmektedir. Buna göre 12. madde de göçmen işçilere tanınan vicdan ve din özgürlüğü ve 13. madde de tanınan fikir ve düşünce özgürlüğü şüphesiz bu bireylerin kendilerini rahat bir şekilde ifade edip topluma kendi kimlikleriyle adapte olmalarını sağlayacak bir düzenlemedir. Yine 30. madde de yer alan göçmen işçilerin çocuklarına tanınan eğitim görme hakkı

ile 28. madde de yer alan göçmen işçinin doğan her bir çocuğunun doğum kaydının ve vatandaşlık hakkının saklı tutulması göçmen işçilerin geleceği daha rahat görüp gelecek planları yapmasını kolaylaştıracaktır. 17. ve 31. maddeler de tanınan kültürel kimliklere saygı gösterilme hakkının verilmesi de işçi ve ailelerin aidiyet hislerini kuvvetlendirmesinde önemli bir yer teşkil edecektir (OHCHR, 1990). Bu verilen hakların yanı sıra göçmen işçiler ve ailelerinin yargısal alandaki hakları da güvenceye alınmıştır. Buna göre sözleşmenin 14. maddesinde göçmen işçi ve ailelerin keyfi bir şekilde ailesine, konutuna ve haberleşmesine gayri hukuki bir müdahale de bulunamayacağı hüküm altına alınmıştır. 18. madde de bulunan masumiyet karinesi, 20. madde de yer alan sözleşmeden doğan yükümlülükleri yerine getirmeyen bireylere hapis cezasının verilemeyeceği, mahrum bırakılmayacağı ve sınır dışı edilemeyeceği, 25. madde de yer alan istihdam devletinin vatandaşlarına uygulanan muamelelerden olumsuz bir muameleye maruz kalmamaları 26. madde de yasalara aykırı olmamak şartıyla sendikalara üye olma ve toplantılarına katılma hakkı sözleşme de göçmen aile ve işçilere tanınan önemli haklar arasında gösterilebilir (OHCHR, 1990).

Bu verilmiş temel hakların yanı sıra göçmen işçilerin ve aile fertlerinin tıbbi bakım görme, gelir getirici faaliyetlerle ilgili olan konular ve değişikliklerle ilgili olan konularda tanınan bilgi edinme, istihdam devleti içerisinde özgürce yer değiştirme, ikamet yerlerini özgürce seçme, istihdam devleti içerisindeki yasalar çerçevesinde seçme ve seçilme hakkı, mesleki rehberlik, mesleki eğitim sosyal konut konusunda istismardan korunma sosyal ve sağlık hizmetleri gibi seçili alanlarda istihdam devleti vatandaşlarıyla aynı muameleyi görme, göçmen işçilerin aile birliğinin korunması konusunda temel önlemlerin alınmasının devlet tarafından alınması gibi haklar da sözleşmeyle birlikte verilen haklar arasındadır (OHCHR, 1990).

Denetim Mekanizmaları

Denetim mekanizmaları ve denetim organı sözleşmenin 72 ile 78. maddeleri arasında ifade edilmiştir. Buna göre sözleşmenin denetim organı olan komite sözleşme yürürlüğe girdiğinde 10 uzman, 41. taraf devlet sözleşmeyi onayladığında ise 14 uzmandan oluşacaktır. Bu uzmanların yüksek ahlaklı, tarafsız, sözleşme ile ilgili alanlarda ihtisas sahibi kişilerden seçileceği vurgulanmıştır.

Komite üyelerinin seçimi Birleşmiş Milletler merkezinde taraf devletlerin katıldığı bir toplantıda yapılmaktadır. Komite üyeleri dört yıllık süre için seçilmektedir. Komite üyelerinin tekrar aday gösterilmeleri halinde tekrar seçilebilmektedirler (OHCHR, 1990).

Sözleşmenin denetim mekanizması ise rapor yöntemidir. Sözleşmenin 73. maddesinde taraf devletlerin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine komitenin değerlendirmesine sunulmak üzere hukuki, idari ve yasal önlemlere dair rapor sunacağını belirtmiştir. Rapor sözleşmenin yürürlüğe girmesinden itibaren 1 yıl içerisinde sunulacağı hüküm altına alınmıştır. Bu rapordan sonra beş yıllık periotlarla ve ayrıca komitenin isteği üzerine sunulacağı hüküm altına alınmıştır (OHCHR, 1990). Komite taraf devletlerin sunmuş olduğu raporları inceleyerek uygun gördüğü yorumları taraf devlete iletmektedir. Komite raporları incelerken taraf devletlerden ek bilgiler de isteyebilmektedir. Komite raporların incelenmesinde ihtisas alanlarına göre hükümetler arası kuruluşlardan temsilcileri görüş bildirmek için davet edebilir (OHCHR, 1990). Komite raporları inceleyerek kendi görüşlerinin de içerisinde yer aldığı bir sonuç raporunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliğine sunmaktadır. Birleşmiş Milletler genel sekreterliği komitenin yıllık raporlarını taraf devletlere, ekonomik ve sosyal konseye, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonuna, Uluslararası Çalışma Ofisi Genel Müdürlüğüne ve diğer kuruluşlara iletmektedir (OHCHR, 1990).

Literatürde Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi gibi çok taraflı sözleşmelerin denetim mekanizması olan rapor yönteminin etkinliği sıkça tartışılmaktadır. Şayet pek taraf devlet kapasite eksikliğinden ve veri yetersizliğinden dolayı bu mekanizmayı başarılı bir şekilde işletmemektedir. Bu duruma ek olarak taraf devletlerin kendilerinin hazırladığı rapor çoğu zaman uyumsuzluğu açığa çıkartacak verilerden uzak hazırlanmaktadır. Bu şekilde taraf devletler sözleşmeye olan uyumsuzluğu gizlemeye çalışmaktadır (Kaya, 2012, s. 64-65). Bu noktadan hareketle rapor yöntemi taraf ülkelerin inisiyatifinden çıkartılıp denetiminin arttırılan komitelerin hazırladığı

bir mekanizmaya dönüşmesi gerekmektedir.

TÜRKİYE'DE GÖÇMENLİK VE GÖÇMEN İŞÇİLİK KAVRAMI

19.09/2006 tarihinde yürürlüğe giren 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 3. maddesinde göçmen; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu kanun gereğince kabul olunanlar olarak tanımlanmıştır. 5543 sayılı kanunun 4. maddesine göre ise; Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler bireylerin göçmen olarak kabul edilmeyeceği vurgulanmıştır (TBMM, 2006).

İskân Kanununda verilen göçmen tanımının uluslararası mevzuat hükümlerinde yer alan göçmen tanımına göre dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'ye yeni bir hayat kurmak amacıyla çalışmak için gelen bireyler hem İskân Kanun'unda yer alan göçmen tanımına giren hem de 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 3. maddesinde yer verilen yabancı olarak tanımlanan gruplardan oluşmaktadır (Civan & Gökalp, 2011, s. 240).

TÜRKİYE'NİN TÜM GÖÇMEN İŞÇİLERİN VE AİLE FERTLERİNİN HAKLARININ KORUNMASINA DAİR ULUSLARARASI SÖZLEŞMEYE UYUMU

Onaylanma Süreci ve Kabulü

Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme 13 Ocak 1999 tarihinde imzalanmıştır. 26 Nisan 2001 tarihinde ise ve 4662 sayılı Tüm Göçmen İşçilerin Ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Kanunla onaylanması uygun bulunmuştur. Sözleşme Dışişleri Bakanlığı'nın yazısı üzerine bildirimler ve çekince ile onaylanması 18 Haziran 2004 tarihinde Bakanlar Kurulu'na kararlaştırılmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2004).

Çekince Koyulan Maddeler

Türkiye anlaşmanın 6 maddesine anayasası ve kendi ulusal menfaatlerini ön plana koyarak çeşitli çekinceler koymuştur. Bu çekinceler şu şekilde sıralanabilir.

• 15. maddede yer alan göçmen işçi ve ailelerin ister bireyler ister ortaklaşa mal ve mülk edinme hakkından keyfi bir nedenle

mahrum bırakılmasını önleyecek hükme çekince koymuştur. Bu açıdan yabancıların ülkemizde mal ve mülk edinmesine yönelik getirilmiş olan kısıtlamalar devam edecektir.

- Sözleşmeye getirilmiş olan ikinci çekince ise 40. maddeye ilişkindir. Buna göre göçmen işçilerin ve aile fertlerinin istihdam edildikleri devlette sosyal, kültürel ve diğer çıkarlarını geliştirmek amacıyla dernek ve sendika kurma hakkına çekince koyulmuştur. Bu durumun temel nedeni 05.05.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2821 sayılı Sendikalar Kanunudur. Kanunun 5. maddesine göre sendika kurucusu olabilmek için temel şart Türk vatandaşı olmaktır. Bu noktadan hareketle bu maddeye çekince koyulmasının temel nedeni ulusal mevzuat hükümleri ile çelişki yaratmamak olarak değerlendirilebilir (TBMM 1983).
- Üçüncü bir çekince koyulan madde ise göçmen işçilerin istihdam devletindeki vatandaşlarla benzer haklara sahip olmasını sağlayan 45. maddedir. Bu maddenin göçmen işçilerin çocuklarına yerel dilin öğrenilmesine yardımcı olunmasını sağlayan 2. fıkrası, çocukların anadillerini ve kültürlerini öğrenmelerini taahhüt eden 3. fıkrası ile istihdam devletin gerektiğinde göçmen işçilerin çocuklarının ana dillerini öğrenmeleri için özel program sağlama yükümlülüğünü içeren 4. fıkrasına çekince konulmuştur. Bu fıkraları içeren konularda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve ilgili yasaların göre uygulanacağı ifade edilmiştir.
- Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin kişisel kullanımları ve kendi evlerinde kullanmak amacıyla aldıkları mal ve eşyaların ithalat ve ihracatından alınan gümrük vergilerini tamamen kaldırmayı öngören 46. maddenin Türkiye’de halen yürürlükte bulunan ulusal gümrük mevzuatımızın hükümlerine göre uygulanacağı ifade edilmiştir.
- Sözleşmenin 76. ve 77. maddelerine ilişkin konulan çekinceler ise sözleşmenin uygulanmasının denetlenmesine ilişkindir. Buna göre Türkiye Sözleşmenin uygulanmasının denetlenmesi amacıyla oluşturulacak olan Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi’nin yetkisini ileri bir zamanda tanıyacağını ifade etmiştir (Elibol, 2015, s. 13-14).

Sözleşmenin Mevzuat Açısından Uyumunun Değerlendirilmesi

Sözleşmenin denetim organı olan Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının

Korunması Komitesi 2016 yılında Türkiye ile ilgili uyumluluk derecesini gösteren raporu yayınlamıştır. Bu başlık altında raporun olumlu ve olumsuz çıktıları üzerinde durulacaktır.

Türkiye’nin Mevzuat Uyumunu Konusundaki Olumlu Yönleri

Komite raporunda genel olarak sosyal güvenlik hakkı açısından yurtdışındaki göçmen işçilerin haklarının korunması ve alandaki çalışmaları olumlu karşıladığını ifade etmiştir (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2016, s. 2). Nitekim yabancı uyruklu olarak Türkiye’de çalışan göçmen işçilerin Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirimleri yapılırken Türk işçilere benzer bir uygulama ile gerçekleştirilmektedir. Yabancı uyruklu bir göçmen işçi çalıştıran işverenlerin izin başlangıç tarihinden itibaren 30 gün içerisinde sigortalı işe girdiğine dair belgesini düzenleyerek Sosyal Güvenlik Kurumuna ibraz etmeleri gerekmektedir. İşverenler tarafından 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun kapsamında çalışma izni alınmadan çalıştırılan ancak Sosyal Güvenlik Kurumuna bildiri yapılmış olan yabancı uyruklu göçmen işçilerin tecilini SGK resen gerçekleştirmektedir (Demir, 2016, s. 85-86). Göçmen işçiler konusunda hassas olduğu kadar önemli bir konu olarak karşımıza çıkan sosyal güvenlik alanında Türkiye’nin önemli ilerlemeleri bulunmaktadır.

Komite göçmen işçilerle doğrudan veya dolaylı olarak ilgili kabul edilen belgelerin onaylanmasıyla birlikte ek olarak Türkiye’nin bunlara iştirakini olumlu bir şekilde karşılamaktadır. Konumuzla bağlantılı Türkiye’nin de onaylamış veya yürürlüğe koymuş olduğu önemli belgeler ise şunlardır (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2016, s. 3);

- 31 Mayıs 2006 tarihinde Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu,
- Eylül 2011’de İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri insani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya karşı Sözleşmeye ek Seçmeli Protokol,
- 11 Nisan 2013 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu,
- 2013 yılında İçişleri Bakanlığı bünyesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün kurulması; 22 Ekim 2014’te Geçici Koruma Yönetmeliği,
- Ocak 2016’da Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine karşı Eylem Sözleşmesi,
- 17 Mart 2016 tarihinde Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun Uygulanmasına ilişkin Yönetmelik.

Türkiye'nin Mevzuat Uyumu Konusundaki Olumsuz Yönleri

Uyum konusunda değerlendirme raporunda uyum düzeyinin düşük olduğu mevzuata yönelik alanlar belirtilmiştir. Bu başlık altında bu alanlar ifade edilecektir.

2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun kabul edilmiş olması Türkiye tarafından önemli bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Ancak sözleşme hükümlerinin ulusal mevzuat hükümlerine tam olarak yansıtılmadığı görülmektedir. Örneğin sözleşmede göçmen işçi ve ailelerine tanınmış olan eğitim, sağlık, sosyal yardım, işgücü piyasalarına erişim gibi hakların ulusal mevzuatta zorunlu olmaktan ziyade halen takdire bağlı olarak değerlendirildiği ifade edilmektedir (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2016, s. 3).

Nitekim 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 85. maddesinin 2. fıkrasına göre uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden ihtiyaç sahibi olanların, sosyal yardım ve hizmetlere erişimleri sağlanabilir (TBMM, 2013) hükmü bulunmaktadır. Yine aynı kanunun 95. maddesinin 2. fıkrası Göç İdaresi Genel Müdürlüğü başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin barınma, iye, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanacağı kabul ve barınma merkezleri kurabilir (TBMM, 2013) ifadesi içermektedir. Bu maddelerde sağlanabilir, yapılabilir gibi hükümlerin bulunması uyum raporunda bulunan takdire bağlı değerlendirme yorumunu güçlendirmektedir. Bu durum ulusal mevzuatın sözleşmeye uyumu üzerinde bir kez daha durulmasını gerekli kılmaktadır. Bu tip takdire bağlı ifadelerin yerini yapar, uygular gibi netlik ifade eden fiiller almalıdır.

Mevzuat yönünden uyumsuzluk yaratan bir diğer durum ise göçmen işçiler ve geçici koruma altında olan bireyleri kapsayan çalışma izni başvuru usullerinin uzun bir zaman almasıdır. (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2016) Bu sürecin uzun sürmesi şüphesiz işverenleri belgesi eksik veya belgesiz göçmen çalıştırma konusuna sevk etmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliğinin iş piyasasına erişim hizmetleri başlıklı 29. maddesi geçici koruma altında bulunan bireylerin çalışma hakkına vurgu yapmaktadır (TBMM, 2013). Bu maddeden geçici koruma altında bulunan yabancı bireyin çalışma izni almasını bireysel bir uğraşa bağlamıştır. Başvuru koşullarını taşıyan

bireylerin bizzat kendisi çalışma izni için başvuru yapabileceği vurgulanmaktadır. Fakat uygulama açısından bazı farklı durumlar ortaya çıktığı görülmektedir. Nitekim tüm işlemlerini tamamlayıp vergi numarasını alan yabancı birey e devlet üzerindeki sistemde bağımsız olarak izin amacıyla başvuru yapamamaktadır. Bu neden süreçleri uzatmakla birlikte yabancı bireyin belediye gibi kurumlardan ruhsat alma işleminin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmaktadır (Başbuğ, 2016, s. 148).

Komite sözleşmenin uygulanması konusunda yerel mahkemelerin bilgi eksikliği bulunduğunu açık bir şekilde vurgulamıştır. Komite aynı zamanda raporunda sözleşmenin yerel mahkemeler tarafından uygulanması konusunda bilgi eksikliğini giderecek çalışmalar yapılması gerekliliği vurgulamıştır (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2016, s. 3). Komite, taraf devlette insan hakları savunuculuğu yapan bazı sivil toplum kuruluşlarının mevzuatlarına tamamen uygun olmayan şekilde uygulamalar yapıldığını tespit etmiştir. Buna göre sivil toplum kuruluşları;

- Devlet yetkilileri tarafından kendilerine gözdağı verildiği,
- Göçmen kaçakçılığı ile suçlanma endişesiyle belgesiz göçmen işçileri desteklemekten korktuklarını,
- İdari gözetim merkezlerine (Geri gönderme merkezleri) sınırlı erişimlerinin olmasından endişe duyduklarını ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünya üzerinde son yıllarda yaşanan aşırı göç, tüm ülkeleri siyasi, ekonomik, toplumsal birçok yönden olumlu veya olumsuz bir şekilde etkilemeye devam etmektedir. Bu yoğun göç dalgası ve mevcut göçmen tiplerinin ülkelere olan olumsuz etkilerinin artmasıyla birlikte Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi gibi ulus üstü kuruluşlar gerek bu olumsuz etkileri azaltmak gerekse insan hakları hükümlerini belli standartlara kavuşturmak amacıyla çeşitli sözleşmeler yürürlüğe konulmuştur. Bu sözleşmelerden birisi de Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmedir. Sözleşme bazı durumları istisna sayarak, cinsiyet, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasal veya diğer görüş, millî, etnik veya sosyal köken, tabiyet, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medenî hal, doğum veya diğer statüler açısından hiçbir farklılık gözetilmeksizin, tüm göçmen işçilere ve ailelerine uygulanacağı amacıyla imzaya

açılmıştır. Türkiye ise sözleşmeyi Dış İşleri Bakanlığı'nın yazısı üzerine bildirimler ve çekince ile 18 Haziran 2004 tarihinde Bakanlar Kurulu'na onaylamıştır. Bu sözleşmenin onaylanması gereğince Komite belli aralıklarla uyumluluk raporları yayınlamaktadır. Çalışma da bu raporlar temel alınarak Türkiye'nin mevzuat konusundaki uyum düzeyi açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre;

- Türkiye'nin göçmen işçilerin haklarını korumaya yönelik mevzuat geliştirme çalışmaları takdirle karşılanmaktadır. Ancak uygulama konusunda sözleşme ulusal mevzuat hükümlerinin arasındaki çelişkilerin yoğun olduğu gözlenmiştir.
- Göçmen işçilerin sigorta, çalışma izni gibi bürokratik aşamalardan geçmesi gereken başvurularının oldukça fazla zaman aldığı gözlemlenmiştir.
- Göçmen işçi ve ailelerine sözleşme de tanınan hakların ulusal mevzuatta zorunlu olarak

kapsama alınmaması keyfi uygulamalara yol açma ihtimalini arttırmıştır.

- Göçmen işçi ve ailelerin sosyal hayatta yaşadığı baskılar ve bunları tamamen engelleyebilecek mevzuat hükümlerinin eksik olması Türkiye'de göçmen işçiler açısından karşılaşılan mevzuat kaynaklı bir diğer sorundur.
- Son olarak sivil toplum örgütleri mevzuatlarına aykırı bir şekilde sivil toplum örgütleri üzerinde baskı kurulması da çözüme kavuşturulması gereken bir diğer sorundur.

Türkiye'nin bir göç ülkesi olmasından hareketle bu tip mevzuat kaynaklı sorunların çözülmesi kurumsal yapılanma açısından özel bir önem teşkil etmektedir. Yönetişim ilkeleri içerisinde kamu özel ve sivil ortakların katılımlarıyla birlikte mevzuat kaynaklı sorunların çözülmesi için çalışmaların artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akıntürk, E. (2007). Birleşmiş Milletlerin Göçmen İşçilere Yönelik Sözleşmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1-24.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5 (20), 292-303.

Başbuğ, Ş. (2016). Geçici Koruma Kapsamındaki Yabancıların Karşılaştıkları Çalışma Sorununa İlişkin Bir Değerlendirme. İş ve Hayat, 148.

Birleşmiş Milletler Türkiye. (2016, 05 31). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme Komitesi Raporu. 12 06, 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Türkiye Web Sitesi: <http://www.un.org.tr/humanrights/images/pdf/concluding-observation-cmw-2016-tr.pdf> adresinden alındı

Castles, S. & Miller, M. J. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (B. U. Bal, & İ. Akbulut, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Demir, M. (2016). Türkiye’de Yabancıların Sosyal Güvenliği. Sosyal Güvenlik Dergisi, 6 (1), 70-93.

Elibol, Z. (2015). Türkiye’nin Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerine Koyduğu Çekinceler. Koç Üniversitesi. İstanbul: Koç Üniversitesi.

Erder, S. (1986). Refah Toplumunda Getto ve Türkler. İstanbul: Teknografik Matbaacılık.

Esetlili, B. Ç., & Anaç, D. (2016). Apelasyon. 11 27, 2018 tarihinde Apelasyon Web Sitesi: <http://apelasyon.com/Yazi/494-kuresel-tarim-cevresel-multecilik-kavrami-ve-turkiye> adresinden alındı.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2004, 07 08). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Milletlerarası Sözleşmeler. 12 05, 2018 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Web Sitesi: http://www.goc.gov.tr/icerik3/tum-gocmen-iscilerin-ve-aile-fertlerinin-haklarinin-korunmasına-dair-uluslararası-sozlesme_340_341_639 adresinden alındı

IOM. (2011). Glossory on Migration. 10 30, 2018 tarihinde International Organization For Migration Web Sitesi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml25_1.pdf adresinden alındı

IOM. (1949, 06 01). International Labour Organization Labour Standarts. 10 09, 2018 tarihinde International Labour Organization Web Sitesi: <https://www.ilo.org/dyn/>

normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312242 adresinden alındı

IOM. (2007). Migration, Development and Natural Disasters: Insights from the Indian Ocean Tsunami. Switzerland: International Organization for Migration.

İzmirli, L. A. (2017). Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme Çerçevesinde Göçmen Kadınlar. Second Mediterranean International Social Sciences Congress (s. 631-646). Ohrid: International Vision University.

James, R. M. (2013). The Cultural Landscape: An Introduction to Human Geography (11th Edition). London: Pearson Education.

Kaya, Y. (2012). Uluslararası Çevre Anlaşmalarına Uyum Sorunu. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Keleş, R. (1996). Kentleşme Politikaları. Ankara: İmge Yayınevi.

Mutlu, A., & İbrahim İrdem, B. Ü. (2015). Ekolojik Mültecilik. Memleket Siyaset Yönetim, 10 (23), 79-118.

OECD. (2006). Atlas on Regional Integration in West Africa. 10 19, 2018 tarihinde Organisation for Economic Co-operation and Development Web Sitesi: <https://www.oecd.org/migration/38409521.pdf> adresinden alındı

OHCHR. (1990, 12 18). United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 07 09, 2019 tarihinde <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cmw.pdf> adresinden alındı

Sencer, Y. (1979). Türkiye’de Kentleşme. Ankara: Kültür Bakanlığı.

TBMM. (1979, 12 25). 11 30, 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Web Sitesi: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanun.tbmm.c063/kanun.tbmm.c063/kanuntbmmc06302257.pdf adresinden alındı

TBMM. (2013, 04 04). Mevzuat Bilgi Sistemi. 10 30, 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sitesi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı

Toprak, Z. (2016). Kent Yönetimi ve Politikası. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2013, 04 04). Geçici Koruma Yönetmeliği. 12 01, 2018 tarihinde Mevzuat Gov Tr: http://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1983, 05 05). Mevzuat. Gov.Tr. 12 05, 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Web Sitesi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2821.pdf> adresinden alındı

Türkiye Büyük Millet Meclisi. (2013, 04 04). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. 12 10, 2018 tarihinde Mevzuat Gov Tr: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf> adresinden alındı

Unat, N. A. (2002). Bitmeyen Göç; Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ÖZ-DUYARLILIK, DÖNÜŞÜMCÜ- ETKİLEŞİMCİ LİDERLİK İLE PSİKOLOJİK SAHİPLİK ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÖĞRETMENLER ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

THE RELATIONSHIP BETWEEN SELF-SENSITIVITY, TRANSFORMATIONAL AND TRANSACTIONAL LEADERSHIP AND PSYCHOLOGICAL OWNERSHIP: A STUDY ON TEACHERS

Özet

Bu çalışmanın amacı öğretmenlerin, öz-duyarlılık düzeyleri ile liderlik ve psikolojik sahiplenme arasındaki ilişkileri sorgulamaktır. Çalışmada; Neff (2003b) tarafından geliştirilen Öz-duyarlılık Ölçeği, Bass (1985) tarafından geliştirilmiş olan Etkileşimci ve Dönüşümcü Liderlik Ölçeği, son olarak Van Dyne ve Pierce (2004) tarafından geliştirilen Psikolojik Sahiplenme ölçekleri kullanılmıştır. Çalışma grubumuz Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda çalışan 235 öğretmenden oluşmaktadır. Çalışma sonucunda; öğretmenlerin mesleki tatmini ve mesleğine bağlılıklarında kıdemli olmalarının etkisi dikkat çekmektedir. Pozitif liderlik tipi olan etkileşimci-dönüşümcü liderlik ile öz duyarlılık arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Bir diğer ifade ile öz-duyarlılık düzeyi yüksek öğretmenler daha olumlu ve yapıcı lider davranışları göstermektedir. Bu sebeple öz duyarlılık artırıcı çalışmalar, öğretmenlerin bireysel motivasyonlarını ve verdikleri hizmetin kalitesini arttırmak açısından önemli gözükmektedir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, öz-duyarlılık, psikolojik sahiplik

Abstract

Purpose of this study is to examine relations of self-compassion relations for leadership and psychologic ownership at teachers. In this study, The Development and Validation of a Scale to Measure Self-Compassion Neff (2003b) , Transformational leadership Scale by Bass (1985) and Psychological ownership and feelings of possession, Van Dyne and Pierce (2004) scales are used on 235 teachers working at Governmental Schools. Results of the study shows ; experience in their career shows impact on job satisfaction and job loyalty. Transformational leadership shows relations with self-compassion. In other words teachers who can judge their own mistakes shows pozitif leadership behaviours. This shows studies to improve self-compassion will result on teachers for job satisfaction and perform their work better.

Key Words: Leadership, self-awareness, psychological ownership

Bu çalışma Şanlıurfa'da 2-4 Kasım 2019 tarihinde düzenlenen El Ruha 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuş olup makale olarak geliştirilmiştir.

1. GİRİŞ

Öğretmenler gelecek nesillerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple öğretmenlerin olumlu lider davranışlarına sahip olması ne düzeyde verimli olacağına göstergesidir. Bu durumun gerçekleşebilmesi ise kendisi ile barışık ve kişisel farkındalığını geliştirmeyi önemseyen öğretmenlerle mümkündür. Bireyin kendisi ile barışık olmasının yanında çevresi ile de barışık olması gereklidir. Bu husus ise işyeri memnuniyeti ile doğrudan bağlantılıdır.

Çalışmamız bu hususların önemi sebebiyle öğretmenlerin öz-duyarlık ve liderlik türlerini incelemeyi hedeflemektedir. Öz-duyarlık konusu pozitif ve negatif öz duyarlık olarak iki başlık altında tanımlanmaktadır. Liderlik konusu ise dönüşümcü ve etkileşimci liderlik olarak iki başlık altında tanımlanmaktadır. Öz duyarlılığın negatif yönü ile liderlik türleri arasında negatif bir ilişki beklenirken, pozitif yönü ile liderlik türleri arasında pozitif bir ilişki beklenmektedir. Ayrıca mesleki deneyim ve sahip oldukları yaş arttıkça psikolojik sahiplik düzeyinin artması beklenmektedir. Bir başka ifade ile öğretmenler kendilerini hataları ile ne kadar kabul edebilirler ise yapıcı liderlik davranışlarını o düzeyde gösterebileceklerdir. Ayrıca mesleki deneyim ve yaş arttıkça iş yerleri ile daha olumlu bağlar kuracaklardır.

1.1.Liderlik

İçinde yaşadığımız yüzyıl, işyerlerindeki kişilerin başarısını, içinde buldukları kurum ile bağlarının ne kadar kuvvetli olduğuna ve yeniliklere, eleştiriye açık olma düzeyleri ile açıklamaktadır. Maxwell'e göre (2002) liderler; etkili bir biçimde dinleyen, karşısındakini anlama gücüne sahip, sorumluluk sahibi, karşısındakinin düşüncelerini ve davranışlarını önemseyen, verdiği sözü tutan, olumlu davranışları destekleyen, örnek davranışlar sergileyen, güven veren, içten disiplinli, çalışkan, sorun çözme becerilerine sahip, öğrenmeye açık ve vizyon sahibi kişilerdir. Yiğit (2002) ise; lider kişileri, insanlara değer veren, uzun vadeli düşünebilen, ufku geniş olan, anlaşmazlıkları çözmek konusunda yapıcı yaklaşımlar üretebilen, bireyleri motive edebilen, iletişim becerileri kuvvetli, güçlü bir ruhsal yapıya sahip kişiler olarak tanımlamaktadır.

Mesleğe yeni başlayan bireyler ise bu özelliklere sahip liderler öncülüğünde gelişme imkanına sahiptirler (Cömert, 2004: 6). İş yerlerinde bu özelliklere sahip liderle çalışan

bireylerin verimi ve iş yeri ile olumlu bağlar kurması açısından önemlidir. Bu çerçevede çalışmamızın konusu olan öğretmenlerin yeniliğe ve eleştiriye açık bireyler olması bu özelliklere sahip nesillerin yetişmesi için önemlidir. Bu çalışmada yukarıda tanımlandığı üzere bireyi merkeze alan etkileşimci ve dönüşümcü liderlik anlayışının öğretmenler tarafından ne kadar benimsendiği araştırılacaktır.

1.2. Etkileşimci ve Dönüşümcü Liderlik

1.2.1. Etkileşimci liderlik

Bu liderlik modelinde liderin görevi çalışılabilir ortam yaratmaktır. Ast-üst ilişkisinde lidere saygı duyacak ve güvenebilecekleri ortam yaratmak esastır. Bu model, liderin çalışan gözünde beklentiyi karşıladığı durumda lider olarak algılanabileceğini ifade etmektedir (Deluga ve Souza, 1991). Etkileşimci liderlik anlayışını benimseyen lider; çalışanın performansını ve yetilerini keşfetme ve çalışana fark ettirme anlayışına dayanmaktadır. Bu yaklaşım üç alt başlıkta tanımlanmaktadır (Bass ve Avolio, 1993; Evers ve Lakowski, 1996) :

Koşullu Ödül: Lider astlar için ulaşılması mümkün ödüller koyar ve astların ulaşabilmesi için yönlendirir ve destekler.

İstisnalarla Yönetim: Lider astlara güvenir, onları sürekli hata yapma potansiyeli olan kişiler olarak görmez. "Bozuk değilse dokunma" düşüncesi geçerlidir. Lider çalışanlar adına iş yerinin asgari devamı ve performansını aksatacak konuları belirlemek ve bunları düzeltmekle yükümlüdür. Bu yaklaşım dâhilinde istisnalarla yönetim "aktif yönetim" ve "pasif yönetim" olmak üzere iki ayrı alt boyutta incelenebilir (Bass ve Avolio, 2000). Aktif istisnalarla yönetimde lider çalışanların kuralları anlaması ve doğru şekilde uygulaması için çaba sarf eder ve takip eder. Pasif istisnalarla yönetimde ise lider mümkün mertebe müdahale etmez. Problemlerin kronikleşmesine kadar bekleyebilir. Problemlere "bozulmamışsa tamir etme-dokunma" anlayışı ile ciddi bir durum oluşmadan harekete geçmem anlayışı hâkimdir.

Laissez-faire liderlik ise; çalışanlarını başıboş bıraktığı durumdur. Çalışanları takip etmez, sorularına ve yardım çağrılarına kayıtsız kalır.

Dursun (2009) öğretmenlerin tükenmişlik düzeyi ile ilgili çalışmasında etkileşimci lider özelliğine sahip yöneticilerin, öğretmenlerin tükenmişlik düzeyini azalttığı bulgusunu elde etmiştir. Bu bulgu çalışmamızda öğretmenlerin

etkileşimci liderlik özelliğine sahip olmasının öğrencilerin başarı ve mutluluğunu aynı şekilde etkileyeceği düşündürmüştür.

1.2.2. Dönüşümcü liderlik yaklaşımı

Bass (1990), örgütlerde çalışanların görevlerini yerine getirmelerinden ziyade, işlerini sahiplenmelerini önemsemiş, bu sebeple de çalışanların yüksek kalite ve verimliliğini hedef alan lideri de dönüşümcü lider olarak tanımlamıştır. Eğitim kurumlarında da öğrenci merkezli eğitimin amacı, öğrencilerin yanlışlarını söyleyip cezalandırmak değil, öğrenciyi ödüllendirerek istenen davranışların altını çizmektir. Dolayısıyla bu liderlik türüne sahip öğretmenlerin öğrencinin başarısını arttıracığı düşünülmektedir. Dönüşümcü liderlik Bass tarafından dört boyutta tanımlanmaktadır.

İdealleştirilmiş Etki: Lider birlikte çalıştığı kişiler üzerinde misyon ve vizyon oluşturma ve misyon oluşturacak davranışlara sahiptir (Bass ve Avolio, 2000). Bu sebeple liderin davranışları çalışanları tarafından idealleştirilir. Bu idealleştirme süreci de yine davranış ve etki boyutu olarak iki alt başlık altında değerlendirilir:

Telkinle Güdüleme: Lider; grupta yapılan çalışmalarda grup bilincinin oluşmasını sağlar. Çalışanların moral kazanması için etkinlikler yapar, her davranışı ile grup ruhunu ve çalışanların motivasyonun önemini vurgular. Gelecekle ilgili konuşmalarda olumlu değerlendirmeleri öne çıkarır, gruba çalışma şevki vererek azim ve kararlılığı önde tutmaktadır.

Entelektüel Uyarım:

Lider, çalışanları yaptıkları işlerde sorgulamalarına destek olur. Yapılan işlerin verilen görevi harfiyen yapmaktansa işin daha iyi ve verimli yapılması konusunda bireyin kendisindeki sorgulama ve yaratıcılık gücünü ortaya çıkarması önemsenmektedir. Bu durumda lider çalışanların sorgulama ve özgün problem çözme becerilerini destekleyerek entelektüel uyarım açısından aktif bir ortam hazırlamaktadır.

Bireysel Destek:

Lider çalışanları yalnızca iş üreten kişiler olarak görmez, birey olarak da kurum ve kendisi için önemli ve değerli olduklarını vurgular.

Kurum için verimli olmasının yanında kendi bireysel kariyeri açısından da gelişimi ve ilerlemesi için destekler. Çalışanların da başkalarını anlayan ve ihtiyaçlarını önemseyen yaklaşım içinde olmalarını vurgular (Bass,

1990).

Dursun (2009) öğretmenlerle yaptığı çalışmada okul yöneticilerinin dönüşümcü liderlik davranışlarını benimsedikleri durumunda, kendileri ile çalışan öğretmenlerin duygusal tükenme düzeylerinin azaldığını ayrıca kişisel başarı düzeylerinin arttığını bulmuştur. Yine aynı çalışmada okul yöneticilerinin bireysel destek, telkinle güdüleme ve idealleştirilmiş etki (atfedilen) davranışlarının görülme sıklığı arttıkça öğretmenlerin duyarsızlaşma yaşama düzeylerinin azaldığı saptanmıştır. Ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında; Ay ve Keleş (2017)'in hemşirelerle yaptıkları çalışmada dönüşümcü liderliğin işten ayrılma niyetini azalttığı ve iş performansını artırdığı saptanmıştır. Çelik (2013)'in çalışmada öğretmenlerin yöneticileri ile ilgili verdikleri bilgilerde dönüşümcü liderlik davranışları ile kendilerinin girişimciliği arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Çıpa (2014) çalışmada dönüşümcü liderlik tekniğinin eğitim alanında uygulanmasının, öğrenci memnuniyetini ve öğretmen performansını doğrudan arttırmakta olduğunu bulmuştur.

Çalışmamız yukarıda ifade edilen çalışmalar doğrultusunda öğretmenlerin liderlik türleri ve öz-duyarlık konusundaki tutumlarını incelemeye karar vermiştir.

1.3. Öz-Duyarlık

Neff (2003a) tarafından genel anlamda duyarlı olmak olarak açıklanabilecek olan öz-duyarlık kavramı, özel anlamı ile kişinin kendisini hataları ile kabul edebilme becerisine vurgu yapmaktadır. Diğer taraftan kendisini hataları ile kabul eden birey başkalarını da hataları ile kabul edebilme becerisini edinmiş olacaktır. Burada kişinin kendisi ve toplum ile barışık olmasının kendisine karşı yargılayıcı olmaması ile mümkün olabileceğini ifade edilmektedir. (Neff ve Vonk, 2009; Neff ve McGehee, 2010).

Genel anlamda duyarlı olmak, başkalarının sıkıntı ve acıları karşısında vurdumduymaz olmayıp sıkıntı ve acı çeken insana yardım etme gayreti içine girme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bunu yaparken de ön yargısız (insan ve konu seçmeksizin) destek olma olarak açıklanmaktadır.

Literatürdeki yaygın tanıma göre “Öz-duyarlık, bireyin acı ve sıkıntı çekmesine neden olan duygularına açık olması, kendine özenli ve sevecen tutumlarla yaklaşması, yetersizlik ve başarısızlıklarına karşı anlayışlı olması ve yaşadığı olumsuz deneyimleri insan yaşamının

doğal bir süreci olarak kabul etmesi” şeklinde tanımlanabilir (Neff, 2003a). Bu durum; 1) öz-sevecenlik; 2) paylaşımların bilincinde olma ve 3) bilinçlilik olarak üç alt başlıkla tanımlanmaktadır.

Öz-sevecenlik (self-kindness) bireyin yaptığı hatalardan dolayı kendisini acımasız ve ön yargısız şekilde yargılamak yerine kendisini anlamaya çalışıp nazik ve sevecen bir yaklaşım içinde olmasıdır. Neff (2003a)’e göre, kendisini anlamaya çalışan birey benliğine zarar vermez ve kendisini hatalardan ders çıkaran ve hataları ile kabul eden bireye dönüşür. Paylaşımların bilincinde olma (common humanity), öz-duyarlılığın ikinci unsurudur ve yaşanan sıkıntılı durumların yalnızca kendisinin yaşamadığını herkesin benzer zorluk ve sıkıntıları yaşayabileceğinin farkına varmasıdır. Bu farkındalığı edinen birey başarısızlık durumlarında kendini yargılayıp toplumdan izole etmektense bunu insani bir deneyim olarak tanımlar (Neff, 2003a). Bilinçlilik (mindfulness), öz-duyarlılığın üçüncü basamağıdır ve bireyin yaşamı süresince her zaman olumlu deneyimler yaşamayacağını, sıkıntılı ve üzücü duyguların da yaşanacağını asıl durumun da bu sıkıntıların peşinden sürüklenmeyip, bunlardan ders çıkarmak konusundaki bilinçli farkındalığı tanımlamaktadır (Gunaratana, 1993; Martin, 1997; Neff, 2003b; Nisker, 1998; Rosenberg, 1998).

Martin (1997) günümüzde bireysel başarıda çok önemli olduğunun vurgulandığı; “bireyin ön yargısız şekilde olayları fark edip sakin ve esnek olarak değerlendirme becerisini” kazanmayı ifade eder. Araştırmamızda bu konuyu ele almamızın sebebi öğretmenlerin öz-duyarlılık düzeylerinin sağlıklı boyutta olması ile olumlu liderlik davranışı arasındaki ilişkiyi karşılaştırmaktır. Birey kendisine karşı sevecen, yargılamayan ve hatalarını her durumda kendisini geliştiren deneyimler olarak değerlendirme becerisine sahipse etrafına karşı da olumlu davranış stillerini kullanabilecektir. Öğretmenlerin bu becerileri özellikle gelecek nesillerin yetişmesinde çok önemli bir etkiye sahiptir.

Öğrencilerin kendilerini hataları karşısında yargılayan, toplumdan soyutlayan bireylere kolayca dönüşebildiğini de dikkate alırsak bu konu daha da önem kazanmaktadır. Bu durumların olumlu ve olumsuz yapılanmaları ise öz sevecenliğe karşı öz yargılama, paylaşımların bilincinde olmaya karşı

yabancılaşma, bilinçliliğe karşı aşırı özdeşleşme olarak tanımlanmaktadır. Kendisine karşı olumsuz bir benlik değeri geliştiren öğretmenin, öğrencilerinin olumlu benlik değeri kazanması konusunda destek olabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple öğretmenlerin öz-duyarlılığı konusunda çalışma yapmaya karar verilmiştir.

1.4. Psikolojik Sahiplik

Psikolojik sahiplik; bireylerin iş yerini, çalışanını veya ailesini kendisinin bir parçası olarak algılama durumudur. Bireylerin yaşadıkları yer ve çalıştıkları kurum ile bağ kurmaları ve kendisine ait ya da kendisinin bir parçası olarak görmeleri yaygın bir durumdur. Bireyin dış çevresi ile kurduğu bağlar öz benliğinde bir yere sahiptir ve dış dünyadaki duruşunu belirlemektedir (Dittmar, 1992).

Pierce ve arkadaşları (2001) psikolojik sahiplenmeyi kuruma psikolojik bağlılık olarak tanımlamaktadır. Ayrıca; Pierce ve ark. (2003), psikolojik sahiplenmenin oluşabilmesi için üç faktöre dikkat çeker. Bunlar; yarar ve etki (kurumun elemanlarına kendisini önemli ve etkili hissettirecek olanaklar sağlaması), kişilik ve kimlik (çalışanların kurumun değerleri ile kendi değerleri arasında paralellik olması), yer-mekân ve mülkiyet (çalışanın örgüt içerisinde kendini evindeymiş gibi hissetmesi)’dir (McCracken, 1986; CramvePaton, 1993; Pierce vd., 2004).

Psikolojik sahiplenme üzerine yapılan çalışmalar; yüksek düzeyde psikolojik sahiplenme duygusunun gönüllü çalışmalarda artışa, devamsızlık ve devir oranlarında azalmaya, yabancılaşma duygusunda azalmaya ve sorumluluk duygusunda artışa neden olduğunu göstermektedir (Hsu vd., 2003).

Yukarıda bahsedilen bilgi ve araştırma sonuçları doğrultusunda çalışmamızın ana amacı; öğretmenlerde öz-duyarlılığın dönüşümcü-etkileşimci liderlik ile psikolojik sahiplik düzeyini ilişkisini incelemektir.

Bu temel amaca bağlı olarak alt amaçlar şu şekilde belirlenmiştir:

1. Öz-duyarlılık ile liderlik türleri arasındaki nasıl bir ilişkiyi incelemek.
2. Öz-duyarlılığın negatif yönü ile liderlik türleri arasında nasıl bir ilişki bulunduğunu incelemek
3. Öz-duyarlılığın pozitif yönü ile liderlik türleri arasındaki ilişkiyi incelemek
4. Mesleki deneyim ve yaş ile psikolojik sahiplik arasındaki ilişkiyi incelemektir.

2. METODOLOJİ

Araştırmamız nicel ve tarama türü bir yapıya sahiptir. Örneklemimiz, kolayda örneklem yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde frekans analizi, ortalama ve standart sapma gibi tanımlayıcı istatistikler ve yapı geçerliliğini kullanılırken test etmek için korelasyon analizi ve yapı geçerliliğini faktör analizi kullanılmıştır. Ayrıca güvenilirlik düzeylerinin istenen düzeylerde olup olmadığını test etmek için güvenilirlik analizi ve nedensel ilişkileri test etmek için yapısal eşitlik modellerinden faydalanılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Çalışma İstanbul ilinde; Bakırköy, Bahçelievler ve Zeytinburnu ilçelerinde özel ve kamu sektöründe hizmet veren kurumlarda çalışan öğretmenler üzerinde yapılmıştır. Çalışma grubu; özel (%9,8) okullarda çalışan 23 kişi ve kamu (%90,2) kurumlarında çalışan 212 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmada kişisel bilgi formu ve üç ölçek kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda öncelikle araştırmanın amacı ve verilerin gizliliği ile ilgili açıklama yapılmıştır. Kişisel bilgi formunun ilk sayfasında araştırmanın amacı ve katılımcıların verecekleri yanıtların gizliliğine ilişkin bilgi sunulmuştur. Anket formunun ilk kısmı katılımcıların demografik bilgilerini belirlemeye yönelik ifadeler ve ikinci kısmı ise Likert ölçekli ifadelerden oluşan iki bölümden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplamak için Hair vd. (2010)'un önermiş olduğu üzere araştırmada kullanılan ölçeklerde yer alan toplam soru sayısının 5-10 katına denk gelecek şekilde katılımcıya ulaştırılmıştır. Bu doğrultuda 300 kişiye elden ulaştırılan ölçeklerin 290'ı geri dönmüş (geri dönüş oranı %78), 55 tanesi ise eksik bırakılan cevaplardan dolayı analize dahil edilmemiştir. Böylece araştırmanın örneklemini kolayda örnekleme yöntemi ile ulaşılan İstanbul ilindeki 235 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan kişilerin özelliklerine bakıldığında katılımcıların çoğunluğunu kadın (%56,6), 18-35 yaş aralığında (%88,8), 16 yıl ve üstü hizmet veren (%39,1), yöneticilik deneyimi olmayan (%79,1), mesleki başarı konusunda kendisini iyi düzeyde değerlendiren (%67,2), hayali olduğu için öğretmenlik mesleğini seçen (%63,8) ve kamu sektöründe çalışan (%90,2) öğretmenler oluşturmaktadır.

2.2. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

2.2.1. Öz-duyarlık ölçeği

Neff (2003b) tarafından geliştirilen ve

Akın, Akın ve Abacı (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan öz-duyarlık ölçeği altı alt boyuttan (öz-sevecenlik, öz-yargılama, paylaşımların bilincinde olma, izolasyon, bilinçlilik, aşırı özdeşleşme) oluşmaktadır. Neff (2003b) tarafından geliştirilen öz-duyarlık ölçeği; öz-duyarlığın alt boyutlarıyla ilişkili özellikleri değerlendiren ve bireyin kendisi öznel değerlendirmesi sonucu edinilen bilgilere sahiptir. 26 maddeden oluşan ölçek 5'li likert değerlendirmesine sahiptir. Bir ölçme aracı olan öz-duyarlık ölçeği için yapılan doğrulayıcı faktör analizinde, öz-duyarlık yapısını oluşturan 6 alt boyutu doğrulanmıştır. Bunlar öz-sevecenliğe karşı öz-yargılama, paylaşımların farkında olmaya karşı yabancılaşma ve bilinçliliğe karşı aşırı-özdeşleşmedir. Bu alt ölçeklere ait maddelerin faktör yüklerinin, öz-sevecenlik (.71-.77), öz-yargılama için (.65-.80), paylaşımların bilincinde olma (.57-.79), yabancılaşma (.63-.75), bilinçlilik (.62-.80) ve aşırı-özdeşleşme için (.65-.78) arasında değiştiği ve bu alt ölçekler için iç tutarlılık-güvenirlik katsayıları sırasıyla .78, .77, .80, .79, .75 ve .81 olarak bulunduğu belirtilmektedir (Akın, Akın ve Abacı, 2007).

2.2.2. Etkileşimci ve dönüşümcü liderlik ölçeği

Bass (1985) tarafından geliştirilmiş olan ve Demir ve Okan (2008) tarafından Türkçeye uyarlanan Etkileşimci ve Dönüşümcü Liderlik Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 32 maddeden ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Birinci alt boyut etkileşimsel liderlik olup koşullu ödüllendirme (1,9,14,31), istisnalarda aktif yönetim (4,20,22,25) ve istisnalarda pasif yönetim (3,10,15,18) maddelerini içermektedir. İkinci alt boyut ise dönüşümsel liderlik olup zihinsel teşvik (2,6,27,29), karizma-davranış (5,8,12,16,19,21,23,30), telkin edici liderlik (7,11,24,32) ve bireysel düzeyde ilgi (13,17,26,28) maddelerinden oluşmaktadır. Ölçek 4'lü likert seçeneğine göre değerlendirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin tek tek yapı geçerliliği SPSS 21.0 programı kullanılarak açıklayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Dönüşümcü liderlik için açıklanan toplam varyans %55,58 (KM0=.945; Barlett=(df=78)1892.012; P<0.001), etkileşimci liderlik için açıklanan toplam varyans %54,45 (KM0=.893; Barlett=(df=21)608.533; P<0.001) olarak açıklanmıştır.

Değişkenlere ilişkin yapı geçerliliğinin test edilmesi amacıyla öncelikle tüm faktörlerin

doğal faktör çözümünü ortaya koyan açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Bu bilgiler ışığı altında son faktör rotasyon neticesinde verilerin faktör analizi için yeterli olduğu tespit edilmiştir (Kaiser, 1970; Kaiser ve Rice, 1974). Faktör analizi sonuçları Tablo 2’de sunulmuştur.

2.2.3. Psikolojik sahiplik ölçeği

Van Dyne ve Pierce (2004) tarafından geliştirilen ve Yıldız (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan Psikolojik Sahiplik ölçekleri kullanılmıştır. Ölçeğin belirlenen çalışmadaki güvenilirlik düzeyi $\alpha=93$ ’dür. Ölçek “bu benim işim mi?”, “bu organizasyonda üyeliğimi sürdürmeli miyim?”, “niçin sürdürmem/sürdürmemem gerek?”, “ihtiyacım olduğu için mi?”, “istediğim için mi?”, “ben kimim?”, “neye inanıyorum?” gibi sorulardan oluşmaktadır (Pierce, vd., 2001). Bu çalışmada ölçeğin tekrar güvenilirlik analizi yapıldığındaki ulaşılan içsel tutarlılık değeri ise $\alpha=.90$ ’dır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Ölçeklerin tek tek yapı geçerliliği (SPSS 21.0 programı kullanılarak) açıklayıcı faktör analizi ile test edilmiştir., Tablo 1’de gösterildiği üzere, dönüşümcü liderlik için açıklanan toplam varyans %55,58 (KM0=.945; Barlett=(df=78)1892.012; P<0.001), etkileşimci liderlik için açıklanan toplam varyans %54,45 (KM0=.893; Barlett=(df=21)608.533; P<0.001), Özduyarlılık faktör 1 için açıklanan toplam varyans %23,619 (KM0=.889; Barlett= (df=231)2691.834; P<0.001) ve son olarak öz-duyarlılık 2 için açıklanan toplam varyans %43,76 (KM0=.889; Barlett= (df=231)2691.834; P<0.001)’dir. Tablo 1’den görüleceği üzere, araştırma kapsamındaki tüm ölçeklerin güvenilirlik düzeyi Cronbach (1951) tarafından önerilen $\alpha=.70$ ’düzeyinden yüksektir. Bu bağlamda araştırma kapsamındaki tüm ölçeklerin istenilen güvenilirlik düzeyinde olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Açıklayıcı Faktör Analizi ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Faktörler	Madde sayısı	Faktöryük aralığı	Açıklanan varyans	Cronbachalpha
Dönüşümcü liderlik	3	,564 - ,862	55,581	$\alpha=.93$
KM0=.945; Barlett=(df=78)1892.012; P<0.001				
Etkileşimsel liderlik	5	,614 - ,813	54,447	$\alpha=.86$
KM0=.893; Barlett=(df=21)608.533; P<0.001				
Öz-duyarlılık faktör 1	9	,633 - ,824	29,781	$\alpha=.78$
KM0=.889; Barlett= (df=231)2691.834; P<0.001				
Öz-duyarlılık faktör 2	5	,598 -,776	23,619	$\alpha=.81$
KM0=.889; Barlett= (df=231)2691.834; P<0.001				
Psikolojik sahiplik	6	,641-,891	68,234	$\alpha=.90$
KM0=.837; Barlett= (df=15)1017.702; P<0.001				

Çalışmamızın ana problemi ve alt problemleri konusundaki bulgular Tablo 2’de belirtilmiştir. Tablo 2’de öz-duyarlılık 1 olarak negatif (öz-yargılama, yabancılaşma, aşırı özdeşleşme) alt boyut ve öz-duyarlılık 2 olarak pozitif (öz-sevecenlik, paylaşımların bilincinde olma, bilinçlilik) pozitif alt boyut tanımlanmıştır.

Değişkenler arasındaki birlikte değişim ilişkisini göstermek üzere yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçları ve güvenilirlik düzeyleri Tablo 2’de sunulmuştur. Buna göre dönüşümcü liderlik ile etkileşimsel liderlik

arasındaki pozitif birlikte değişim ilişkisi ($r=.916$; $p<0.01$), dönüşümcü liderlik ile ÖZDUY1 arasındaki negatif birlikte değişim ilişkisi ($r=-.224$; $p<0.01$) dönüşümcü liderlik ile öz-duyarlılık 2 arasındaki pozitif birlikte değişim ilişkisi ($r=.201$; $p<0.01$), etkileşimci liderlik ile öz-duyarlılık 1 arasındaki negatif birlikte değişim ilişkisi ($r=-.227$; $p<0.01$) ve etkileşimci liderlik ile öz-duyarlılık 2 arasındaki pozitif birlikte değişim ilişkisinin ($r=.201$; $p<0.01$) istatistiksel açıdan anlamlı olduğu saptanmıştır.

Bu tabloda görülen bulgular çalışmamızın alt problemlerini destekler niteliktedir. Liderlik ile negatif öz-duyarlık arasında negatif, pozitif öz-duyarlık arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Diğer yandan demografik değişkenler ile olan korelasyon analizi sonuçlarına bakıldığında ise yaş ile psikolojik sahiplik ($r=.134$; $p<0.05$) ve

mesleki kıdem ile psikolojik sahiplik arasında pozitif ($r=.155$; $p<0.05$) ve istatistiksel açıdan anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır. Bu bulgu da katılımcıların yaş ve kıdemleri ile psikolojik sahiplik arasında ilişki olduğunu destekler niteliktedir.

Tablo 2: Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler, Korelasyon ve güvenilirlik Düzeyleri

Değişkenler	Ort.	Ss.	Yaş	Kıdem	1	2	3	4	5
Yaş	38.25	8.6	1						
Kıdem	10	5.02	.762**	1					
1. DI	3,80	.677	.006	-.069	(0,93)				
2. EI	3,81	.664	.017	-.041	.916**	(0,86)			
3. Özduy 1	2,60	.903	-.001	.013	-.224**	-.227**	(0,78)		
4. Özduy 2	3,47	.750	.012	.031	.201**	.154*	-.035	(0,81)	
5. Psy	3,47	.750	.134*	.155*	.097	.129	.096	.213**	(0,90)
a. DL: Dönüşümsel Liderlik, EL: Etkileşimsel Liderlik, ÖZDUY 1: Öz-duyarlık negatif, ÖZDUY 2: Öz-duyarlık pozitif, PSY: Psikolojik Sahiplik									
b. 1.Dönüşümcü Liderlik, 2.Etkileşimci Liderlik, 3. Öz-duyarlık negatif, 4.Öz-duyarlık pozitif,5.Psikolojik sahiplik									
**Korelasyon $p<0,01$ anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Güvenilirlik düzeyleri (Cronbach's Alpha) parantez içinde sunulmuştur.									

Bağımsız değişkenler olan Öz-duyarlık negatif 1 (öz-yargılama, yabancılaşma, aşırı özdeşleşme) ve Öz-duyarlık pozitif 2'nin (öz-sevecenlik, paylaşımların bilincinde olma, bilinçlilik) dönüşümcü liderlik ve etkileşimci liderlik üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo 3'de sunulmuştur.

Bu analizde ise dönüşümcü liderlik için kurulan regresyon modelinde istatistiksel açıdan anlamlılık ($F= 11.010$; $P<.001$)

bulgusu elde edilmiştir. Bireysel anlamlılık testlerine bakıldığında ise Öz-duyarlık negatif 1 ($\alpha=-.217$; $t=-3.444$; $p<0.01$) değişkeninin dönüşümcü liderliğin istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif bir yordayıcısı olduğu saptanırken, öz-duyarlık pozitif 2 ($\alpha=.193$; $t=3,066$; $p<0.01$) değişkeninin ise dönüşümcü liderliğin istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir yordayıcısı olduğu saptanmıştır. Bunlara ek olarak modelin açıklama gücünün %7,9 olduğu saptanmıştır.

Tablo 3. Öz Duyarlılığın Dönüşümcü Liderlik Üzerindeki Etkisi

Değişken	β	Std. Hata	t	P
(Sabit)	3.619	.240	15.078	.000***
Öz-duy1	-.217	.047	-3.444	.001**
Öz-duy 2	.193	.057	3.066	.002**
$R^2= .079$; $F= 11.010$; $P<.001$				
a. * $p<0.05$; ** $p<0.01$ *** $p<.001$				
b. Bağımlı Değişken: Dönüşümcü Liderlik				

Tablo 3’de öz-duyarlılığın dönüşümcü liderlik üzerindeki yordayıcı etkisi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bass (1985), dönüşümsel liderliği; örgüt çalışanların görevlerini yerine getirmeleriyle değil de onların öz-güvenlerini arttırarak, ortak hedeflere ulaşılacağı ifade etmiştir. Liderin çalışanı birey olarak değerli bulması, emirle değil telkinle desteklemesi ve entelektüel uyarılım ortamı yaratmasının önemini vurgulamıştır. Tüm bu özelliklere sahip bireyi de dönüşümsel lider olarak ifade etmiştir. Öz-duyarlılığın da bireyin kendisini birey olarak değerli bulduğu bir durum olarak özetlersek, Tablo 3’de görülen öz-duyarlılığın dönüşümsel liderlik üzerindeki yordayıcı etkisi anlamlıdır. Kendisini birey olarak değerli görenler, hizmet verdikleri kişileri de değerli görmektedir.

4. SONUÇ

Araştırmamızda temel sorunsalımızı destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmamızın katılımcıları olan öğretmenlerin öz-duyarlılık düzeyleri ve liderlik türleri ve psikolojik sahiplik ile yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca alt amaçlarımız arasında yer alan yaş ve kıdemin psikolojik sahiplik arasında pozitif bir ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaş ve kıdemin artması ile psikolojik sahipliğin artması, öğretmenlerin meslekte deneyim kazandıkça mesleğe bağlılıklarının arttığı şeklinde yorumlanabileceği gibi, mesleği sevenlerin sektörde kaldıklarını benimseyemeyenlerin farklı sektörlere yöneldiğini de düşünmek mümkündür. Bu bulgu Demirkaya ve Kandemir’in (2014), Kaya (2015) ve Keleş’in(2009) araştırma bulguları ile paralellik içindedir. Etkileşimci liderlik modelinde liderin görevi çalışılabilir ortam yaratmaktır. Ast-üst ilişkisinde lidere saygı duyacakları ve güvenebilecekleri ortam yaratmak esastır. Bu model liderin çalışan gözünde beklentiyi karşıladığı ölçüde lider olarak algılanabileceğine vurgu yapmaktadır.

Araştırmamızın alt amaçları doğrultusunda öz-duyarlılığın pozitif ve negatif yönü ile liderlik türleri arasında nasıl bir ilişki olduğuna bakılmış ve bu yönde şu sonuçlara ulaşılmıştır. Etkileşimci liderlik ile negatif öz-duyarlılık (izolasyon, öz-yargılama, aşırı özdeşleşme) arasında negatif, pozitif öz-duyarlılıkla (öz-sevecenlik bilinçlilik, paylaşımların bilincinde olma) pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu durum araştırmamızın alt amacına uygun sonuçlar olduğunu göstermektedir.

Bir diğer ifade ile öz-duyarlılığı yüksek olan öğretmenler kendisini hataları ile kabul eden ve bilinçli yaklaşım içinde olanlar etkin lider olabilmektedir. Öğrencilerin korkuyla değil saygıyla değer verdikleri, düşüncelerini korkmadan ifade edebildikleri öğretmenler olduklarını düşünülebilir.

Araştırmamızın diğer sorgulaması olan dönüşümcü liderlik ile öz-duyarlılık arasındaki ilişki de beklentiler düzeyindedir. Dönüşümcü liderlik ile negatif öz-duyarlılık (izolasyon, öz-yargılama, aşırı özdeşleşme) arasında negatif ama anlamlı bir ilişki vardır, pozitif öz duyarlılık (öz-sevecenlik bilinçlilik, paylaşımların bilincinde olma) ile pozitif ilişki vardır. Aydın (2009) ruhsal zekanın dönüşümcü liderlik ile ilişkisine baktığında benzer bulgulara ulaşılmıştır. Yine Yılmaz ve Şahin (2016) çalışmalarında, öğretmenlerin psikolojik iyi oluşu ile dönüştürücü liderlik düzeylerini arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulgusu elde etmişlerdir. Bu durum çalışma bulgularımız ile paralellik göstermektedir.

Öz-duyarlılık ile psikolojik sahiplik arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Araştırmanın ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan biri psikolojik sahiplenme ile işle ilgili destek ve duygusal destek arasında pozitif bir ilişki olduğudur. Özellikle, duygusal destek ile psikolojik sahiplenme arasında daha yüksek bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu sonuç, çalışanlara örgütleri tarafından işle ilgili destek ve duygusal destek verildiğinde çalışanların örgütleriyle ilgili daha fazla psikolojik sahiplenme hissettiğini ifade etmektedir. Özyaydınlık ve arkadaşları (2016)’da yaptıkları araştırmada öğretmenlerin öz-yeterlik algıları ile mesleki duyarlılık düzeyleri arasından pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine Kılınç (2013) sınıf öğretmenlerinin, okul müdürlerinin dönüşümcü liderlik stilleri ile kendi örgütsel bağlılıkları(duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunurken sınıf öğretmenlerinin, okul müdürlerinin etkileşimci liderlik stilleri ile kendi örgütsel bağlılıkları arasında yalnızca duygusal bağlılık alt boyutuyla pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu durum çalışmamızın bulguları ile paralellik içermektedir.

Diğer yandan nedensel etkilere bakıldığında pozitif ve negatif öz-duyarlılığın dönüşümsel liderliğin üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir yordayıcısı olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda; öz-duyarlılık düzeyi arttıkça,

dönüşümcü liderlik davranışlarının arttığı görülmüştür. Bu durum bize öğretmenlerin kendileri birey olarak hataları ile kabul eden, hataları ile yüzleşebilen, eleştiriye açık bireyler olmaları durumunda bireyi destekleyen, ideal değerlere önem veren, öğrencilerin entelektüel gelişimini ve bireysel gelişimini destekleyen bireyler olmaları konusunda etkili olduklarını göstermektedir. Yapılan çalışmanın

sonuçları doğrultusunda, öğretmenlerin kişisel gelişimlerini arttırdıkları takdirde gelecek nesillere verecekleri eğitim, öğretimin veriminin artacağını düşünülmektedir. Araştırma bulgularının ışığında öğretmenlere kişisel gelişim konusunda farkındalık ve iletişim becerilerini geliştirebilecekleri etkinliklerin yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akın, Ü., Akın, A. ve Abacı, R. (2007). Öz-duyarlık ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,33, 1-10.

Alper Ay, F, ve Keleş, K. (2017). Etkileşimci ve dönüşümcü liderlik tarzlarının işten ayrılma niyeti ve iş performansı üzerinde etkisi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6 (4), 193-203.

Aydıntan, B. (2009). Ruhsal zekânın dönüştürücü liderlik üzerine etkisini araştıran uygulamalı bir çalışma. Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi,23(2), 257-274.

Bass, B. M. (1985). Leadership: good, better, best. Place of publication not identified: Organizational Dynamics.

Bass, B. M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. Organizational Dynamics,18(3), 19-31. doi:10.1016/0090-2616(90)90061-s

Bass, B. M. ve Avolio, B. (1993). Transformational leadership: a response to critiques. In Leadership theory and research: Perspectives and directions(pp. 49-80). San Diego: Academic Press.

Bass, B. M. ve Avolio, B. J. (2000). MLQ: Multifactor leadership questionnaire. Redwood City, CA: MindGarden.

Bishop, S. R., Lau, M., Shapiro, S., Carlson, L., Anderson, N. D., Carmody, J. ve Devins, G. (2004). Mindfulness: a proposed operational definition. Clinical Psychology: Science and Practice,11(3), 230-241. doi:10.1093/clipsy/bph077

Cömert, M. (2004), "Dönüşümcü Liderlik", XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Malatya: 1-12.

Cram, F. ve Paton, H. (1993). Personal possessions and self-identity: the experiences of elderly women in three residential Settings. Australian Journal on Ageing,12(1), 19-24.

doi:10.1111/j.1741-6612.1993.tb00579.x

Cronbach, L. J. (1951). Co efficient alpha and the internal structure of tests. Psychometrika,16(3), 297-334. doi:10.1007/bf02310555

Çelik, M. (2013). Öğretmen algılarına göre ilkökul yöneticilerinin dönüşümcü liderlik ve girişimcilik becerileri arasındaki ilişki (Bağcılar ve Bakırköy ilçeleri örneği). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Çıpa, D. (2014). Örgüt kültürü ve dönüşümcü liderlik özelliklerinin öğretmen performansına etkisi üzerine istanbul ilinde yapılan deneysel bir çalışma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.

Deluga, R. J. ve Souza, J. (1991). The effects of transformational and transactional leadership styles on the influencing behaviour of subordinate police officers. Journal of Occupational Psychology,64(1), 49-55. doi:10.1111/j.2044-8325.1991.tb00540.x

Demir, H. ve Okan, T. (2008), Etkileşimsel ve Dönüşümsel Liderlik: Bir Ölçek Geliştirme Denemesi. Yönetim ve Yıl Dergisi, 19(61),72-90.

Demirkaya, H. ve Kandemir, A. (2014). 21. Yüzyılın anahtar rekabet faktörü olan psikolojik sahiplenme üzerine bir işletme incelemesi. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi,2(3), 7-21.

Dittmar, H. (1992). Perceived material wealth and first impressions. British Journal of Social Psychology,31(4), 379-391. doi:10.1111/j.2044-8309.1992.tb00980.x

Dursun, Y. (2009). Öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yöneticileri için algıladıkları dönüşümcü ve etkileşimci liderlik stilleri arasındaki ilişki (Karabük ilköğretim okulları örneği). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Dyne, L. V. ve Pierce, J. L. (2004). Psychological ownership and feelings of possession: Three field studies predicting

employee attitudes and organizational citizenship behavior. *Journal of Organizational Behavior*, 25(4), 439-459. doi:10.1002/job.249

Evers, C. W. ve Lakomski, G. (1996). *Exploring educational administration: Coherentist applications and critical debates*. New York: Pergamon.

Gunaratana, V. H. (1993). *Mindfulness in plain english*. Somerville, MA: Wisdom Publications.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., ve Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Harlow, Essex: Pearson.

Hsu, C.-W., Chang, C.-C. ve Lin, C.-J. (2003). *A practical guide to support vector classification*. department of computer science, National Taiwan University.

Kaiser, H. F. ve Rice, J. (1974). Little Jiffy, Mark Iv. *Educational and Psychological Measurement*, 34(1), 111-117. doi:10.1177/001316447403400115

Kaiser, H.F. (1970) A second generation little jiffy. *Psychometrika*, 35, 401-415.

<http://dx.doi.org/10.1007/BF02291817>

Martin, J. R. (1997). Mindfulness: a proposed common factor. *Journal of Psychotherapy Integration publication Discontinued*, 7(4), 291-312. doi:10.1023/b:jopi.0000010885.18025.bc

Maxwell, J. C. (2002). *The 21 irrefutable laws of leadership*. Nashville, TN: Thomas Nelson.

Mccracken, G. (1986). Culture and consumption: a theoretical account of the structure and movement of the cultural meaning of consumer goods. *Journal of Consumer Research*, 13(1), 71. doi:10.1086/209048

Neff, K. (2003a). Self-compassion: an alternative conceptualization of a healthy attitude toward one self. *Self and Identity*, 2(2), 85-101. doi:10.1080/15298860309032

Neff, K. D. (2003b). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, 2(3), 223-250. doi:10.1080/15298860309027

Neff, K. D., Kirkpatrick, K. L., ve Rude, S. S. (2007). Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 139-154. doi:10.1016/j.jrp.2006.03.004

Neff, K. D., ve Mcgehee, P. (2010). Self-compassion and psychological resilience among adolescents and young adults. *Self and Identity*, 9(3), 225-240. doi:10.1080/15298860902979307

Neff, K. D., ve Vonk, R. (2009). Self-compassion versus global self-esteem: two different ways of relating to one self. *Journal of Personality*, 77(1), 23-50. doi:10.1111/j.1467-6494.2008.00537.x

Nisiker, W. (1998). Mindfulness: The opposable thumb of consciousness. In *Buddhas nature: A practical guide to discovering your place in the cosmos* (pp. 26-30). New York: Bantam Books.

Özaydınlık, K., Kabaran, H., Altıntaş, S., ve Kabaran, G. G. (2016). Eğitim fakültesi öğrencilerinin yabancılaşma düzeyleri ile öğretmenlik mesleğine yönelik duyarlılık düzeyleri ve yeterlik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(4), 1673-1690.

Pierce, J. L., Kostova, T., ve Dirks, K. T. (2001). Toward a theory of psychological ownership in organizations. *The Academy of Management Review*, 26(2), 298. doi:10.2307/259124

Pierce, J. L., Kostova, T., ve Dirks, K. T. (2003). The state of psychological ownership: Integrating and extending a century of research. *Review of General Psychology*, 7(1), 84-107. doi:10.1037//1089-2680.7.1.84

Pierce, J. L., Odriscoll, M. P., ve Coghlan, A. (2004). Work environment structure and psychological ownership: the mediating effects of control. *The Journal of Social Psychology*, 144(5), 507-534. doi:10.3200/socp.144.5.507-534

Rosenberg, L. (1998). *Breath by breath: the liberating practice of insight meditation*. Boston, MA: Shambhala.

Van Dyne, L. ve J.L. Pierce (2004). Psychological ownership and feelings of possession: three field studies predict in employee attitudes and organizational citizenship behavior, *Journal of Organizational Behavior*, 25, 439-459.

Yıldız, B. (2015). *The antecedents of constructive and destructive deviant workplace behaviors* (Unpublished master's thesis). Kocaeli/Gebze Technical University.

Yılmaz, R., ve Şahin, F. (2016). Yöneticilerin dönüştürücü liderlik düzeylerinin psikolojik iyi oluş ve bazı kişisel değişkenlere göre yordanması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(3), 595-615.

Yiğit, R. (2002). İyi bir lider olmanın yolları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 6(1), 17-21.

EUGENE IONESCO OYUNLARINI SAHNEYE KOYMANIN ZORLUKLARI

THE DIFFICULTIES OF STAGING THE PLAYS OF EUGENE IONESCO

Özet

Yönetmen, yazar-oyuncu ya da seyirci kadar tiyatroyu var eden önemli bileşenlerden biridir. Bu özelliğinden dolayıdır ki, tiyatro kolektif bir sanat olarak kabul edilir. Sahneleme süreci gerçekleşinceye kadar etkin bir katılımı gerektirir. Ancak, metnin yaratıcısı yazar ile onu sahneye koyan yönetmenin zaman zaman bazı noktalarda uyuşmadıkları da bir gerçektir. Bazen yönetmenin oyuna çok fazla müdahale ettiği bazen de yazarın istediklerini tam olarak yerine getiremediği görülür. Özellikle oyun bir uyumsuz tiyatro oyunu ise iş daha da zorlaşır. Yaşamın uyumsuzluğunu uyumsuz yollarla anlatan uyumsuz tiyatro oyunlarının, yönetmen açısından ne gibi zorluklar yarattığı sorusuna yanıt aramak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Tiyatro yönetmenin metin yazarı ile olan ilişkisini, anlaşmazlıklarını Eugène Ionesco oyunları çerçevesinde inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Uyumsuz, yazar, yönetmen, sahne, sahne bilgileri.

Abstract

The director is one of the important components such as writer, spectator and actor that create the theater. Because of this feature, the theater is considered a collective art. It requires effective participation until the staging process takes place. However, it is also a fact that the author who creates the text and the director who puts it on stage disagree sometimes on some points. It is sometimes encountered that the director interferes too much with play and cannot fulfill completely what the author wants. Especially if it is an absurd theater play, it becomes more difficult. The aim of our study is to find the answer to the question of what kind of difficulties the absurd theater plays, which explain the absurdity of life via Absurd, create for the director. We will examine the relationship and conflict between the theater director and the author within the framework of theater plays of Eugène Ionesco.

Key Words: Absurd, writer, director, stage, didascalie.

LES DIFFICULTES DE METTRE EN SCENE LES PIECES D'EUGENE IONESCO

Les conflits entre auteurs de théâtre et metteurs en scène sont nombreux dès lors qu'il s'agit de rendre le plus fidèlement possible sur scène les intentions de l'auteur. Pour sa part, Eugène Ionesco ne nous semble pas avoir toujours été très regardant avec la qualité "technique" des pièces qu'il livrait aux metteurs en scène. Par l'adjectif "technique", nous suggérons qu'une pièce de théâtre n'est pas une nouvelle et encore moins un roman, mais un texte destiné à être présenté sur scène.

Par "théâtre", nous entendons bien évidemment la scène. Curieusement, malgré sa première expérience aux côtés de l'équipe de Nicolas Bataille, dans *La Cantatrice chauve*, Eugène Ionesco ne semble pas avoir hésité à entrer en conflit avec l'un ou l'autre de ses metteurs en scène sur des points tenant à la manière de mettre en pratique sa vision du théâtre. S'agissant de *La Cantatrice chauve*, nous savons, notamment, que le titre n'est pas de l'auteur mais découle d'un lapsus commis lors des premières répétitions. Par ailleurs :

*Le texte fut joué, intégralement, sauf l'anecdote de M. Smith qui fut supprimée, remplacée à la scène par des gestes, mais que j'ai toutefois rétablie dans le tome I de mon théâtre, jusqu'à la fin, qui, elle, ne fut pas jouée. Nous supprimâmes la dernière scène de commun accord, après débat. En effet, cette scène n'aurait pu être représentée que si l'on avait adopté un système de jeu différent. Au départ, je voyais, pour *La Cantatrice chauve* une mise en scène plus burlesque, plus violente; un peu dans le style des frères Marx, ce qui aurait permis une sorte d'éclatement.*

(...) J'avais envisagé une fin plus foudroyante. Ou même deux, au choix des acteurs. Pendant la querelle des Smith et des Martin, la bonne devait faire de nouveau son apparition et annoncer que le dîner était prêt: tout mouvement devait s'arrêter; les deux couples devaient quitter le plateau. Une fois la scène vide, deux ou trois compères devaient siffler; chahuter; protester; envahir le plateau. Cela devait amener l'arrivée du directeur du théâtre suivi du commissaire, des gendarmes: ceux-ci devaient fusiller les spectateurs révoltés,

pour le bon exemple; puis, tandis que le directeur et le commissaire se félicitaient réciproquement de la bonne leçon qu'ils avaient pu donner, les gendarmes sur le devant de la scène, menaçants, fusil en main, devaient ordonner au public d'évacuer la salle.

Je m'étais bien rendu compte que la réalisation d'un tel jeu était assez compliquée. Cela aurait demandé un certain courage et sept à huit comédiens de plus, - pour trois minutes supplémentaires. - Trop de frais. Aussi avais-je écrit une seconde fin, plus facile à faire... Au moment de la querelle des Martin-Smith la bonne arrivait et annonçait d'une voix forte: "Voici l'auteur!" (...)

On trouva cette fin trop polémique, et ne correspondant pas, d'ailleurs, avec la mise en scène stylisée et le jeu "très digne" voulu par les comédiens. Et c'est parce que je ne trouvais pas une autre fin, que nous décidâmes de ne pas finir la pièce, et de la recommencer. Pour marquer le caractère interchangeable des personnages, j'eus simplement l'idée de remplacer, dans le recommencement, les Smith par les Martin. En Italie, le metteur en scène a trouvé une autre solution: le rideau tombe sur la querelle des personnages qui s'empoignent en une sorte de danse frénétique, une sorte de bagarre-ballet. C'est aussi bien. (Ionesco, 1966 : 253-255)

Il est intéressant de voir à quel point Ionesco fait appel au "nous" et au "on". Nous réalisons, ici, combien cet auteur pouvait être attentif aux exigences de la scène, au point de modifier et d'adapter son texte en conséquence, dans le cadre d'une réelle synergie entre l'auteur et ses exécutants, qui incluent autant le metteur en scène que l'ensemble de la troupe. Il s'agit tout de même de la première pièce de théâtre de Ionesco. Et pourtant, à d'autres occasions, le même Ionesco semble dénier aux metteurs en scène tout droit de regard sur les modalités d'adaptation du texte à la scène. Du coup, ce qui précède semble en contradiction totale avec ce qui suit. Il s'agit d'un courrier adressé à un metteur en scène à propos des Chaises, et qui relève presque de la mise en demeure :

Cher Ami, je me suis aperçu après votre départ, que nous avons fait fausse route, c'est-à-dire que je me suis laissé

entraîner par vous à faire fausse route et que nous sommes passés à côté de la pièce. Je vous ai suivi et je me suis éloigné avec vous, je me suis perdu de vue. Non, décidément, vous ne m'avez pas tout à fait compris dans Les Chaises: ce qui reste à comprendre est justement l'essentiel. Vous avez voulu tout naturellement tirer la pièce à vous alors que vous deviez vous y abandonner; le metteur en scène doit se laisser faire. Il ne doit pas vouloir quelque chose de la pièce, il doit s'annuler; il doit être un parfait réceptacle. Un metteur en scène vaniteux, voulant imposer "sa personnalité", n'a pas la vocation d'un metteur en scène. Tandis que le métier d'auteur au contraire, demande que celui-ci soit vaniteux, imperméable aux autres, avec un ego hypertrophié. Il peut y avoir crise du théâtre parce qu'il y a des metteurs en scène orgueilleux qui écrivent, eux, la pièce. Ce n'est pas parce qu'ils écrivent une pièce qu'il y a crise du théâtre, mais parce qu'ils écrivent tout le temps la même pièce, qui n'est pas celle de leur auteur.

(...) Cela n'est pas le cas pour vous, ni pour moi, à propos des Chaises. Soumettez-vous, je vous en supplie, à cette pièce. Ne diminuez pas ses effets, ni le grand nombre des chaises, ni le grand nombre de sonneries qui annoncent l'arrivée des invités invisibles, ni les lamentations de la vieille qui doit être comme une pleureuse de Corse ou de Jérusalem, tout doit être outré, excessif, caricatural, pénible, enfantin, sans finesse. La faute la plus grave serait de modeler la pièce comme de modeler le jeu de l'acteur. Pour celui-ci, il faut appuyer sur un bouton pour le faire démarrer: dites-lui tout le temps de ne pas s'arrêter en chemin, d'aller jusqu'au bout, à l'extrême de lui-même. De la grande tragédie il faut et de grands sarcasmes. Laissez-vous, pour un temps, modeler par la pièce. (...) D'autre part, lorsqu'un passage quelconque vous étonne, vous encombre, lorsqu'il vous paraît "pas à sa place", ou "superflu", ne cédez surtout pas à votre première impulsion qui est de supprimer le passage encombrant; tâchez, au contraire, de lui trouver sa place, de l'intégrer dans le rythme de

l'univers dramatique de la pièce, car ce passage y a, le plus souvent, sa place, il a un sens que vous n'avez peut-être pas encore saisi parce que votre respiration n'est peut-être pas encore celle de l'œuvre, parce que votre rythme n'est pas celui de l'auteur. Beaucoup plus souvent qu'on ne le croit, les coupures exigées par les metteurs en scène, aussi bien que les textes qu'ils demandent qu'on surajoute, dénotent une incompréhension, vont à contresens de l'œuvre, ou plutôt sont l'expression de la juxtaposition de deux volontés ou de deux visions qui s'annulent. Il est plus naturel qu'un metteur en scène se soumette. Dans cette soumission, réside le véritable orgueil; tandis que le "je connais mon métier mieux que vous" du metteur en scène n'est que l'expression d'une vanité qui va à rencontre de la vocation même du metteur en scène, qui est de "prendre en charge", ce qui signifie que son orgueil se situe à un second et plus subtil degré. (Ionesco, 1966 : 257-258)

Ne diminuez pas ses effets, ni le grand nombre des chaises... C'est comme si Ionesco avait oublié que ses pièces se jouaient surtout dans de toutes petites salles, donc sur de toutes petites scènes!

Il arrive que les héritiers d'un auteur se montrent aussi pointilleux que lui dans le respect de l'œuvre du créateur, ainsi que le relate un journaliste spécialiste du théâtre à propos des Ionesco, père et fille :

La fille de Ionesco était furieuse l'autre soir au théâtre de Nanterre-Amandiers, lors de la création de la pièce de son défunt père "Les Chaises" dans la mise en scène de Luc Bondy.

Ce dernier n'avait pas respecté toutes les didascalies de son père, protestait-elle. C'est indéniable, mais nullement préjudiciable et encore moins coupable : c'est la liberté d'un metteur en scène devant une œuvre désormais estampillée "classique contemporain".

Ionesco : "Décidément, vous ne m'avez pas tout à fait compris."

Lorsque le metteur en scène Sylvain Dhomme créa la pièce au théâtre de Lancry le 22 avril 1952, la donne était différente, on découvrait "Les Chaises". Eugène Ionesco, furieux comme le sera sa fille, envoie une lettre au jeune

metteur en scène (...):

"Non, décidément, vous ne m'avez pas tout à fait compris dans "Les Chaises": ce qui reste à comprendre est justement l'essentiel.

Vous avez voulu tout naturellement tirer la pièce à vous, alors que vous deviez vous y abandonner; le metteur en scène doit se laisser faire. Il ne doit pas vouloir quelque chose de la pièce, il doit s'annuler, il doit être un parfait réceptacle."

Ionesco ne lui en tiendra cependant pas rigueur, puisque Sylvain Dhomme, par la suite, devait filmer une magistrale version de "La Leçon" pour une chaîne de télévision allemande³.

Quand Ionesco déclare: "Décidément, vous ne m'avez pas tout à fait compris.", il suggère que ses indications de mise en scène sont parfaitement compréhensibles. Mais est-ce toujours le cas? Examinons par exemple le texte de la pièce Jeux de massacre, créée au Théâtre Montparnasse, à Paris, le 11 septembre 1970 dans une mise en scène de Jorge Lavelli. La pièce commence par une longue didascalie décrivant le tout premier espace scénique. Bien évidemment, l'auteur ménage diverses options à l'intention des metteurs en scène, comme ci-après:

S'il n'y a pas suffisamment de figurants, on peut tout aussi bien et ce serait même mieux les remplacer par des marionnettes ou de grandes poupées (mannequins). Ces marionnettes peuvent être agitées ou non selon qu'elles sont vraies ou peintes. (Ionesco, 1970 : 11)

Notre intérêt a été tout particulièrement attiré par le paragraphe suivant:

Au moment de la fin de cette première scène, s'il s'agit de vraies marionnettes, celles-ci se tourneront, avec un air d'angoisse, immobilisées, face au public ou plutôt les yeux fixés sur le lieu précis de l'évènement. (Ionesco, 1970 : 11-12)

Le problème est le suivant: que se passe-t-il si, d'aventure, le/la metteur/euse en scène opte plutôt pour la première option, avec des marionnettes situées face au public, au lieu d'avoir les yeux fixés sur le lieu précis de l'évènement? Il nous semble que s'il avait voulu éviter les confusions ou erreurs d'interprétation, Ionesco aurait tout bonnement supprimé l'option mineure ou superfétatoire, ce qu'il s'est bien gardé de faire ici, comme si, après tout,

cela lui était bien égal.

Ce qui peut surprendre, c'est qu'un auteur de théâtre expérimenté et renommé, qui a passé quelques semaines voire quelques mois à élaborer un manuscrit, puisse hésiter voire se contredire dans des indications que rien ni personne ne lui imposent, et alors même qu'il sait que les metteurs en scène s'octroient généralement une grande latitude dans l'appréciation des réalités du terrain et selon l'effectif et les accessoires dont ils disposent. L'impression laissée par l'hésitation "ou plutôt" est que Ionesco se serait contenté de livrer à l'imprimeur un brouillon non encore abouti, alors qu'il aurait été plus cohérent de livrer à l'éditeur une version définitive qui aurait ressemblé à ceci:

Au moment de la fin de cette première scène, s'il s'agit de vraies marionnettes, celles-ci se tourneront, avec un air d'angoisse, immobilisées, avec les yeux fixés sur le lieu précis de l'évènement. (Ionesco, 1970 : 11)

Par ailleurs, l'indication "avec un air d'angoisse" peut sembler étrange si les figurants sont remplacés par des marionnettes ou de grandes poupées, dont le visage a toutes les chances d'être figé. Les conflits entre auteurs de théâtre et metteurs en scène sont nombreux dès lors qu'il s'agit de rendre le plus fidèlement possible sur scène les intentions de l'auteur. Il se trouve que, parmi les conventions, il y a le découpage en actes et en scènes, un principe auquel Ionesco n'a pas toujours accordé l'importance que ses metteurs en scène auraient pu attendre de lui, dès lors qu'il avait choisi d'écrire des anti-pièces. Voici les exemples:

La Cantatrice chauve n'est pas divisée en actes mais on a tout de même droit à une subdivision en scènes. Aussi peut-on lire en introduction à la Scène I:

Intérieur bourgeois anglais, avec des fauteuils anglais. Soirée anglaise. M. Smith, Anglais, dans son fauteuil et ses pantoufles anglais, fume sa pipe anglaise et lit un journal anglais, près d'un feu anglais. Il a des lunettes anglaises, une petite moustache grise, anglaise. A côté de lui, dans un autre fauteuil anglais, Mme Smith, Anglaise, raccommode des chaussettes anglaises. Un long moment de silence anglais. La pendule anglaise frappe dix-sept coups anglais. (Ionesco, 1954: 21)

La scène VII commence ainsi :

Les mêmes et les Smith

Mme et M. Smith entrent à droite, sans aucun changement dans leurs vêtements.

La pièce s'achève avec la scène XI, laquelle ne comporte aucun dialogue :

Smith au début de la pièce. La pièce recommence avec les Martin, qui disent exactement les répliques des Smith dans la première scène, tandis que le rideau se ferme doucement.

RIDEAU (Ionesco, 1954 : 57)

Effectuons un saut dans le temps, pour examiner le texte de la pièce *Jeux de massacre*, créée au Théâtre Montparnasse, à Paris, le 11 septembre 1970 dans une mise en scène de Jorge Lavelli. Ici, pas de découpage en actes mais en scènes non numérotées et identifiées par leur titre, ce qui nous donne, dans l'ordre: "Scène sur la place", "Dans la rue", "Scène dans une maison", "Scène dans une clinique", "Rencontre dans la rue", "Scène de la prison", "Scène dans la rue", "Scène dans la rue", Scènes simultanées à l'intérieur", "Autres scènes simultanées toujours à l'intérieur", "Scène de nuit", une scène sans titre, "Scène dans la rue", "Scène dans la rue", "Scène des docteurs", "Scène dans la rue", "Scène dans la rue", "Scène finale", ainsi qu'une scène facultative sans titre, "qui ne se garde que s'il y a un entracte". À chaque fois, les scènes s'achèvent avec la mention "Fin de la scène".

Entre *La Cantatrice chauve* et *Jeux de massacre*, nous avons, entre autres pièces, *Amédée ou comment s'en débarrasser*, créée en 1954 et sous-titrée: *Comédie en trois actes*, ce qui nous vaut une description détaillée des trois décors, qui va prendre de l'importance d'un acte à l'autre, avec un très long descriptif du dispositif scénique du troisième acte. Ici, Ionesco semble a pris le parti d'opter pour une division soit en actes.

Acte I.

Une modeste salle à manger-salon-bureau.

A droite, une porte.

A gauche, une autre porte.

Au fond, au milieu, une grande fenêtre dont les volets sont tirés mais dont les fentes larges laissent entrer assez de lumière. Dans la partie gauche du plateau, au milieu de la scène, une petite table avec quelques cahiers, des crayons.

Dans la partie droite, contre le mur, entre la fenêtre et la porte de droite, une petite table avec un standard de téléphone et une chaise. Une chaise, également près de la table du milieu. Un vieux fauteuil sur le tout devant du plateau. Il ne doit pas y avoir d'autres meubles au premier acte, sauf une pendule, bien visible, dont on verra tourner les aiguilles.

(Ionesco, 1954 : 218)

Acte II.

Même décor. Au début de l'acte la pendule indique 15 heures. Il y a, en plus, dans la moitié droite du plateau, des meubles apportés de la pièce de gauche et qui, à cause de la croissance du mort, n'avaient plus de place. Parmi ces meubles, un divan, près de la porte de droite. Il peut y avoir un fauteuil supplémentaire, une table de nuit, une toilette, une glace, une armoire, ameublement divers de chambre à coucher. C'est tout un fouillis près de la porte de droite, bloquée par tous ces objets. La partie gauche du plateau est vidée de tous meubles. Il n'y a que deux ou trois tabourets, à petite distance les uns des autres, sur lesquels se trouvent les pieds et les jambes du mort: ceci occupe une grande partie de la moitié gauche du plateau. Dans cette moitié gauche également, au bas des murs, tout autour, une quantité de champignons énormes. De temps à autre, par secousses, qui, à chaque fois, feront sursauter Madeleine et Amédée, les pieds du mort avancent sur le plateau en direction de la droite. A chaque secousse et allongement des pieds du mort, Amédée mesurera l'avance, comme prisonnier d'un tic. Au lever du rideau, Amédée et Madeleine se trouvent dans la partie gauche du plateau. On les aperçoit à peine, cachés dans le fouillis des meubles. Scène muette un certain temps. Dans une première secousse, les pieds du mort avancent en direction de la droite. On voit sursauter la tête de Madeleine qui, tout de suite après, disparaîtra de nouveau parmi les meubles. Amédée sort. (p.247)

Acte III.

La petite place Torco. Au fond, quelques marches, une petite porte, une fenêtre éclairée, ou deux, peut-être. C'est

le "bar-maison de tolérance", fréquenté par des soldats américains. Quelques bruits discrets parviennent, de cet endroit: musique de jazz, voix d'hommes et de femmes, mais tout ce bruit paraît plus lointain qu'il ne l'est réellement; si on veut, des ombres peuvent s'apercevoir, à travers les rideaux, dansant. Ne pas trop insister: les ombres ne doivent passer qu'une seule fois, en un court instant, image rapide. La musique et le bruit du bar qui, de la salle, ne se perçoivent qu'à peine, deviendront, soudain, exagérément forts lorsque, à un moment donné, la porte du bar s'ouvrira pour laisser sortir un soldat américain poussé violemment hors du local; puis le bruit s'étouffera de nouveau. Au-dessus de la porte et de la fenêtre du local, il y a une pancarte, avec ces mots: bar-maison de tolérance. Peut-être pourrait-il y avoir aussi, entre la porte et la fenêtre, près des quelques marches, un réverbère. Surtout, ne pas chercher à donner l'aspect conventionnel du coin de rue "mal famé"; cela ne doit pas avoir l'air d'une taverne, d'une boîte; les murs de cette "maison de tolérance" sont clairs, son apparence est tout à fait honnête, quelconque, cette façade est assez basse; c'est un pan de mur, qui doit nécessairement ne pas être élevé, pour permettre la réalisation scénique de ce qui va suivre, éventuellement, les quelques marches peuvent se trouver à côté de la porte du bar, celle-ci donnant alors de plain-pied sur le plateau; par contre, à droite, à gauche, il y a des maisons hautes, à plusieurs étages, avec beaucoup de fenêtres. Au-dessus du mur de la "maison de tolérance", la lune, énorme. La scène est très éclairée par cette lune. A l'apparition d'Amédée, elle le sera davantage, comme à un signal: d'immenses bouquets d'étoiles devront surgir, des comètes et étoiles filantes, des feux d'artifice, dans le ciel.

Au lever du rideau sur le décor du troisième acte, la scène doit rester vide un certain temps. Musique, bruits en sourdine, venant du bar. Les fenêtres des autres maisons, éteintes, ont les volets fermés. Soudain, s'ouvre la porte du bar avec fracas: la musique et les bruits venant du bar sont incroyablement

forts, tant que la porte reste ouverte, pouvant provenir même de plusieurs coins de la salle: des mains poussent, vigoureusement, par les épaules, hors du bar, un grand soldat américain; on entend, à l'intérieur du bar:

Voix du patron: Pas d'ivrognes, ici! Sors! (p. 282)

Pas de subdivisions, divisions en actes ou en scènes, on ne peut pas affirmer que Ionesco se soit fait une religion en matière de "mise en scène" de son théâtre.

Macbett (1972) est créée au Théâtre parisien de la Rive gauche par Jacques Mauclair, qui tient également le rôle titre. Ici, aucun découpage en actes ni en scènes. Le lecteur ou la lectrice en est donc réduit(e) à se diriger en fonction des didascalies ou des mentions explicites ou implicites concernant les décors.

Toute première indication explicite:

"Décor: un champ. (Ionesco, 1970: 117)

Lieu de rencontre des barons Glamiss et Candor, est une surface cultivée et non pas un terrain vague, une lande, une prairie, un sous-bois, une forêt etc.

Ce qui est censé être la scène suivante chez Ionesco commence par ces indications:

(...) Ils sortent vite, Glamiss à gauche, Candor à droite. Scène vide quelques minutes... Une lumière flamboyante peut également venir d'en haut; sur le plateau, il doit y avoir des reflets de ce flamboiement, puis éclairs et orage (...). Des nuages se dissipant, on voit l'étendue très grande d'une plaine déserte (...). Par la droite entre le limonadier. (Ionesco, 1970 : 124)

Observons qu'à aucun moment, il n'est question d'un changement de la localisation de l'action; nous sommes censés être encore dans le décor initial, à savoir un espace cultivé de plantes comestibles, dont on nous dit qu'il s'agirait maintenant d'une très grande plaine déserte, ce qui n'est pas du tout la même chose.

Une des choses auxquelles les metteurs en scène, qu'il s'agisse de théâtre ou de cinéma – mais aussi le public particulièrement informé qui fréquente les théâtres –, prêtent la plus grande importance, c'est la cohérence. On imagine mal, par exemple, un personnage apparaissant blessé à la jambe droite dans une scène, et boitant de la jambe gauche à la scène suivante, ou gaucher dans une scène et droitier dans une autre, ou blond ici, brun là, avec une dentition délabrée au début, et des dents parfaites à la fin, sans que rien ne soit intervenu dans le récit pour expliquer ces changements.

Au cinéma, où une même scène peut être filmée à de nombreuses reprises, soit sur une durée de plusieurs heures, on dit "faire raccord" entre les diverses prises des plans composant une même scène, ce qui suppose, par exemple, que la direction des ombres ne change pas au cours d'une scène censée intervenir à un moment précis de la journée. Peut-on dire, sur ce point précis, que Ionesco ait toujours été cohérent? Si Ionesco n'a pas complètement disparu du paysage théâtral français, c'est parce qu'il continue d'avoir des fidèles parmi les metteurs en scène, souvent à la tête de petites troupes, où l'on retrouve, du reste, toujours les mêmes noms. Nous retrouvons Le Roi se meurt à la Cartoucherie de Vincennes, en 2005, puis lors de représentations exceptionnelles en 2013 avec le comédien Michel Bouquet. C'est Jérémie Le Louët, de la Compagnie des Dramaticules, qui monte Macbett à Corbeil-Essonnes en 2012⁴. La pièce a été également reprise, cette même année, à Alfortville, par une autre troupe⁵. Macbett est encore monté au Théâtre des Feuillants de Dijon en mars 2013.

Poursuivant notre recherche sur l'Internet, pour y trouver des traces de mises en scène

récentes de pièces de Ionesco, nous avons découvert quelques témoignages comme celui d'E. Demarcy-Mota :

Quand je me suis replongé dans l'œuvre de Ionesco, je l'ai redécouvert comme si je ne le connaissais pas. Bizarrement, on continue de monter Beckett, et lui, presque plus, à l'exception de La Cantatrice chauve et La Leçon qui poursuivent leur inébranlable carrière. Pourtant il demeure un auteur gigantesque. Et Rhinocéros est une œuvre essentielle.

Quant au reste de la production de Ionesco, de nos jours, il n'y a plus que de rares maisons des jeunes et de la culture ou associations scolaires et universitaires pour monter régulièrement des pièces de cet auteur, abstraction faite du Théâtre de la Huchette, à Paris, où La Cantatrice chauve et La Leçon sont toujours à l'affiche !

En conclusion, Il semble que Ionesco ait été suffisamment imbu de lui-même pour penser qu'il pouvait imposer ses vues aux gens de la scène et au public, alors qu'en réalité, ce sont ces derniers et eux seuls les vrais décideurs !

NOTES

³Jean-Pierre Thibaudat, Luc Bondy, entre deux chaises, beckettise Ionesco, in Théâtre et Balagan [En ligne] : <http://blogs.rue89.com/balagan/2010/09/30/la-fille-de-ionesco-refuse-quon-bouscule-les-chaises-168919>

⁴Compagnie des Dramaticules, Dossier de presse [En ligne]: <http://www.theatre-corbeil-essonnes.fr/dossiers-presse/2012-macbett.pdf>

⁵Macbett de Ionesco au théâtre d'Alfortville [En ligne]: <http://florenciacanolanza.over-blog.com/article-le-4-fevrier-macbett-de-ionesco-au-theatre-d-alfortville-98455362.html>

BIBLIOGRAPHIE

- Ouvrages Consultés
- Esslin, M. (1977). Théâtre de l'absurde, Buchet-Chastel.
- Ionesco, E. (1966). Notes et Contre-notes, Paris : Gallimard, Folio Essais.
- Ionesco, E. (1970). Jeux de massacre, Théâtre, V, Paris : Gallimard.
- Ionesco, E. (1972). Macbett, Paris: Gallimard.
- Ionesco, E. (1977). Entre La Vie et Le Rêve, Entretiens avec Claude Bonnefoy, Paris : Belfond.
- Ionesco, E. (1987). La Quête intermittente, Paris : Gallimard.
- Ionesco E. (1954). Theatre I : La cantatrice chauve, La leçon, Jacques ou la soumission, L'avenir est dans œufs, Victimes du devoir,

Amedee ou comment s'en débarrasser ?, Paris : Gallimard.

Sites Internet

- Académie Française, [En ligne]: <http://www.academie-francaise.fr/>
- Ader, [En ligne]: <http://www.w.a.d.e.r.p.a.r.i.s.f.r/html/fiche.jsp?id=3105615&np=4&lng=fr&npp=>
- Amazon, [En ligne]: <http://www.amazon.fr/Macbett-Eug%C3%A8ne-Ionesco/dp/2070366944>
- Archives de France, Création de la Cantatrice chauve [En ligne] <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/action-culturelle/celebrations-nationales/recueil-2000/litterature-et-sciences-humaines/la-cantatrice-chauve>.

ANAAKIM MEDYADA KULLANICI TÜREVLİ İÇERİĞİN İZİNİ SÜRMEK: NTV VE STAR TV WHATSAPP İHBAR HATLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

THE RELATIONSHIP TRACING USER GENERATED CONTENT IN MAINSTREAM MEDIA: A RESEARCH ON NTV AND STAR TV WHATSAPP NOTICE LINES

Özet

Anlık mesajlaşma uygulaması WhatsApp, hızlı, kolay ve ücretsiz oluşu nedeniyle gündelik hayatta farklı biçimlerde ve yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Sesli ve görüntülü görüşme, konum, metin, fotoğraf ve video paylaşım gibi özelliklere sahip olan WhatsApp, son yıllarda haber üretim ve tüketiminde de tercih edilen bir uygulama halini almıştır. Haber kuruluşları, kullanıcı türevli içeriğe ilk elden ulaşmak, izleyici ve okurların görgü tanıklıklarını ve haber önerilerini doğrudan elde etmek amacıyla WhatsApp üzerinden iletişim kanalları oluşturmaya başlamıştır. Bu çalışmada NTV ve Star TV WhatsApp hatları üzerinden kullanıcılarla oluşturulan haber üretim pratiğinin ne şekilde gerçekleştirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. İnceleme sonucunda yurttaşlardan gelen WhatsApp mesajlarının sınırlı bir biçimde ekrana yansıdığı, özellikle ilgi çekici, sansasyonel görgü tanıklıklarının tercih edildiği görülmüştür. Bu nedenle bu tür platformlar, yurttaşların sesini ana akım medyaya taşıyacak bir köprü olmaktan ziyade ana akım medyanın daha çok izleneceğini varsaydığı içeriğe ulaşma yolu olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: WhatsApp ihbar hatları, yeni medya, habercilik

Abstract

WhatsApp instant messaging application is fast, easy, and free and because of these features it is used widely in everyday life in different ways. WhatsApp has some characteristics as voice and video calls, location, text, photo and video sharing, and it has become a preferred application for news production and consumption in recent years. News organizations have started to create communication channels through WhatsApp in order to access first-hand user-derived content and obtain the eyewitness testimony and news recommendations of viewers and readers directly. In this study, it has been tried to put forward how news production practice is created in company with users via NTV and Star TV WhatsApp lines. As a result of the analysis, it is observed that WhatsApp messages coming from the citizens are reflected on the screen in a limited way and especially interesting, sensational eyewitnesses were preferred. Therefore, such platforms can be considered as a way of reaching the content that the mainstream media assumes to be watched instead of a bridge that will carry the voice of the citizens to the mainstream media.

Key Words: WhatsApp notice lines, new media, journalism

1. GİRİŞ

1990'lı yıllar itibarıyla medya ekolojisi ve haber üretim/dağıtım süreçlerini dönüştüren dijital teknolojiler, izleyici/okur ile haberciler arasındaki ilişkinin yapısı ve işleyişinde de değişime neden olmuştur. Deuze vd., (2007) “haberlerin bir kısmının profesyoneller, amatörler ve aynı zamanda üreticiler ve tüketiciler tarafından toplandığı, seçildiği, düzenlendiği ve iletildiği” katılımcı habercilik dönemine vurgu yapar. Kramp ve Loosen (2018) ise, geleneksel haber merkezi rutinlerinin yenilenmesi sürecinde internet ve sosyal medya üzerinden izleyici katılımının olanaklarının önceki dönemlere oranlara arttığının ancak bunun her zaman aynı şekilde ve aynı yoğunlukta gerçekleşmediğinin altını çizmektedir.

Hermida (2014:11), habercilik bağlamında kullanıcıların sosyal medya üzerinden fotoğraf, video ve fikirlerini paylaşmalarının yaygın bir hal aldığını, enformasyon akışının hızlandığını belirtmekte, ancak bununla birlikte bu durumun, “aynı zamanda daha fazla kafa karışıklığı, daha fazla hata ve daha fazla gürültü anlamına geldiğini” vurgulamaktadır.

Sosyal medya ağları dışında haber paylaşımının etkin bir şekilde yapıldığı uygulamalardan biri olan WhatsApp, kısa mesaj servislerine (SMS) alternatif bir mesajlaşma uygulaması olarak 2009 yılında kullanılmaya başlanmıştır. 2019 yılı itibarıyla 180'den fazla ülkeden 1 milyarı aşkın kullanıcının WhatsApp ile ücretsiz olarak mesajlaştığı, fotoğraf, video, konum ve belge paylaştığı, sesli ve görüntülü arama yapabildiği belirtilmektedir (<https://www.WhatsApp.com/about/>, 2019).

2014 yılında Facebook tarafından satın alınan WhatsApp'ın kişilerarası mesajlaşma uygulaması olması haricinde bir yayın ve habercilik platformu olarak da kısa zamanda haber kuruluşları tarafından ilgi gördüğünü belirten Reid (2016), önemli haberlerin okurlara iletilmesi, devam eden hikâyeler hakkında gelişmelerin aktarılması ve ulusal çapta kriz anlarında kamunun bilgilendirilmesi amacıyla WhatsApp'tan yararlanıldığını ifade etmektedir. Hızlı, kolay ve ücretsiz olmasının yanı sıra gazeteciler, haber üretim süreçlerinde WhatsApp uygulamasını başka bir şifreleme yöntemine ihtiyaç bırakmaması nedeniyle de tercih ettiklerini belirtmektedir (Posetti, 2017:109).

Haber kuruluşları, WhatsApp mesajlaşma uygulamasından haber iletmenin dışında

kullanıcı türevli içeriğe doğrudan ulaşma amacıyla da yararlanmaktadır (Azeema ve Nazuk, 2018). Bu süreç kimi zaman haber kaynaklarıyla çevrim içi röportaj ya da enformasyon elde etme şeklinde gerçekleşebilmektedir (Dodds, 2019). Kimi zamansa kullanıcı türevli içeriğin doğrudan elde edilebilmesi için WhatsApp iletişim hatları oluşturulmakta, izleyicilerin ya da okurların haber önerilerini, mobil telefonlarla kaydettikleri fotoğraf ve video gibi içeriklerini bu yolla haber merkezlerine iletmelerine olanak sağlanmaktadır.

Türkiye'de de çeşitli haber kuruluşları, kullanıcı türevli içeriği elde etme amacıyla çoğunlukla “WhatsApp ihbar hattı” olarak adlandırılan iletişim kanalları oluşturmuştur. Özellikle televizyon haber merkezlerinde görevli editörler WhatsApp ihbar hatlarını her yerde muhabir ve kameraman bulduramamaları nedeniyle görgü tanıklarına ulaşmanın kolay, hızlı ve ücretsiz bir yolu olarak değerlendirmektedir (Fındık, 2017).

WhatsApp yoluyla kullanıcıların görüş, öneri ve görsel içerikleri medya kuruluşları ile paylaşmaları her ne kadar haber üretimine demokratik bir katılım şeklinde görünse de pratikte bu süreç, yurttaşlardan çok televizyon habercilerinin isteği ve beklentisi doğrultusunda işlemektedir. Karaman ve Önder (2017), Türkiye'deki üç ana akım televizyon kanalını ele aldıkları çalışmalarında, “ana akım medya kuruluşlarının ihbar hatları ile haber merkezlerine ulaşan haberler arasında daha ziyade kişisel mağduriyetler ve tanık olunan ilginç görüntüleri” haber bültenlerine taşıdıkları sonucuna ulaşmıştır. Yapılan bir başka çalışmada da Show TV WhatsApp ihbar hattına gelen günlük ortalama 6000 ila 8000 mesajın büyük bölümünün güvenlik kamerası görüntülerinden oluştuğu belirtilmektedir (Şişman, 2017). Bu çalışmada ise Türkiye'nin ilk haber kanalı olan NTV ile Türkiye'nin ilk özel televizyon kanalı olan Star TV'nin WhatsApp ihbar hatları incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın amacı Türkiye'de ana akım medya kuruluşlarının WhatsApp ihbar hatları ile haber üretimine izleyicinin dahil edilme pratiğini, gönderilen içeriklerin hangi kategorilerde yoğunlaştığını ve söz konusu içeriğin ana haber bültenlerine yansımalarının ne şekilde gerçekleştirildiğini ortaya koyabilmektir. Çalışmada bu tür iletişim hatlarının yurttaşların

seslerini duyurabilmelerinin bir ortamı mı yoksa medya kuruluşlarının kendilerinin ulaşamadığı, daha çok izleneceği varsayılan içeriğe ilk elden ulaşmanın bir yolu olarak mı kullanıldığı incelenmektedir.

Bu amaç doğrultusunda nicel ve nitel araştırma yöntem ve teknikleri bir arada kullanılmıştır. Katılımcı gözlem yoluyla her iki kanalın haber merkezlerinde haber üretim sürecine WhatsApp hatlarından gelen içeriklerin ne şekilde dahil edildiği, kullanıcılarla etkileşimin nasıl sağlandığı incelenmiştir. Ayrıca süreç ile ilgili her iki kanalın haber müdürleri ve Star TV haber merkezi editörü ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

“WhatsApp ihbar hatları”na gönderilen

mesajlara ilişkin nicel verileri ortaya koymak amacıyla içerik çözümlemesi tekniğinden yararlanılmıştır. 21 Ocak-23 Ocak 2019 tarihleri arasında üç günlük veriler çeşitli kategori başlıkları altında incelenmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın Nicel Bulguları

İnceleme yapılan tarih aralığında her iki televizyon kanalının “WhatsApp ihbar hatları”na gönderilen mesajların sayısal dağılımına bakıldığında Star TV’ye daha fazla mesaj iletildiği görülmektedir. 21 Ocak-23 Ocak 2019 tarih aralığında NTV’ye toplam 284, Star TV’ye ise toplam 530 mesaj gönderilmiştir.

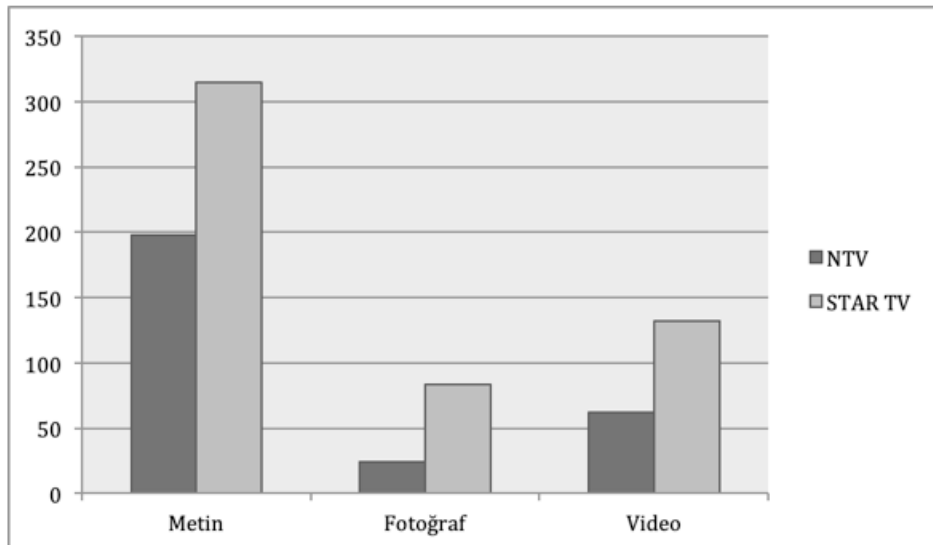
Tablo 1. NTV ve Star TV’yi İletilen WhatsApp Mesajları.

Tarih	Fotoğraf		Video		Sadece Metin		Toplam	
	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV
21.01.2019	7	33	22	58	57	167	86	258
22.01.2019	8	24	9	50	74	88	91	162
23.01.2019	9	26	31	24	67	60	107	110

Gönderilen mesajların teknik bakımdan özellikleri incelendiğinde her iki WhatsApp hattı ile paylaşılan iletilerin büyük bölümünün sadece metinden oluştuğu, metinle birlikte video da içeren mesaj sayısının fotoğraf barındıran iletilerden fazla olduğu görülmektedir. Buna

göre NTV’ye iletilen toplam 284 mesajdan 24’ü fotoğraf, 62’si video, 198’i ise sadece metin içermektedir. Star TV WhatsApp hattına gelen toplam 530 mesajdan 83’ü fotoğraf, 132’si video, 315’i sadece metinden oluşmaktadır.

Tablo 2. NTV ve STAR TV’ye İletilen WhatsApp Mesajlarının Medya Biçimlerine Göre Dağılımı.

Haber Üretimine Dahil Edilebilecek WhatsApp Mesajları

Her iki televizyon kanalına iletilen WhatsApp mesajları içerdikleri konulara göre

incelendiğinde gönderilerin iki ana kategoride ele alınabileceği görülmektedir. Bunlardan ilki haber üretimine dahil edilebilecek konu ve içeriklerden oluşan mesajlardır.

NTV'ye gelen toplam 284 mesajın 202'si, Star TV'ye gönderilen toplam 530 mesajın

249'u haber üretimine dahil edilebilecek türden içerik olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Haber Üretimine Katkı Sağlayabilecek Mesajlar

Tarih	Yazılı Bilgi İletimi/İhbar		Fotoğraf		Video		Haber Yapılması İstenilen Konu İletimi	
	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV
21.01.2019	7	15	2	22	12	41	37	20
22.01.2019	5	10	5	18	8	32	56	26
23.01.2019	7	16	9	23	26	16	28	10

Her iki WhatsApp hattına gönderilen ve haber üretiminde kullanılacak türden mesajlar arasında bir olay ya da konu ile ilgili sadece metinden oluşan ihbar paylaşımlarının bulunduğu görülmektedir. “Deprem oldu”, “çığ düştü” gibi ifadelerle doğal afetleri yer ve zaman bilgisi ile haber merkezlerine ileten kullanıcılar, kimi zaman çeşitli konulara ilişkin mağduriyetlerini de (“çocuğumu göremiyorum”, “tehdit ediliyorum”, “doktorlar hastalara ilgi göstermiyor” vb.) paylaşmaktadır. Bunun dışında düzenlenecek olan toplantı, basın açıklaması gibi etkinliklere ilişkin davetler de haber merkezlerine WhatsApp aracılığıyla gönderilebilmektedir. Bu tür bilgilendirici mesajlar önemli bulunmaktadı, zira haber merkezlerinin gündeminde olmayan bir konu hakkında haberdar olması, sonrasında

iletilecek konunun televizyon haberi olarak yayınlanmasının yolunu açabilmektedir (Uslu, 2019).

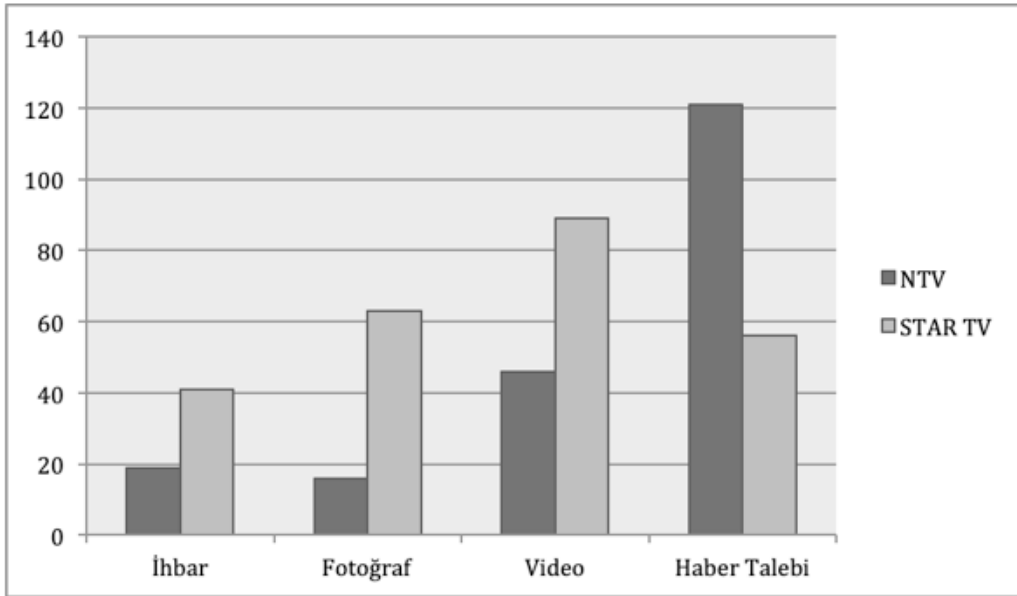
Oymak (2019), “WhatsApp ihbar hatları”nın oluşturulmasındaki en temel amacın yurttaşların her an yanlarında bulunan mobil telefonlarla çektikleri görüntüleri anında haber merkezlerine iletebilmeleri olduğunu belirtmektedir. Televizyon haberinde görüntünün ağırlığı düşünüldüğünde haber ekibi bulunmayan yerlerde “vatandaş kamerasının” kayıta olmasının öneminin kendileri açısından büyük olduğunu ifade eden Oymak (2019), “Ulaşamadığımız her yere ulaşabiliyoruz. Muhabir ve kameraman gönderemediğimiz her yerde artık muhabirimiz ve kameramanımız var. Üstelik bedava” ifadesini kullanmaktadır.

Bu bağlamda “WhatsApp ihbar hatları”na

haber bülteninde yer alabilecek görgü tanıklıkları gibi içeriklere ait fotoğraflar ve videoların sıklıkla gönderildiği görülmüştür. İncelenen dönemde NTV hattına 16 fotoğraf, 46 video iletilirken,

Star TV'ye gönderilen mesajlar arasında haber üretimine konu olabilecek 249 mesaj arasında 63 fotoğraf, 89 video bulunmaktadır.

Tablo 4. Haber Üretimine Katkı Sağlayabilecek Mesajların İçeriklerine Göre Dağılımı

Bunların dışında izleyicilerin haber yapılmasını istediklerini hayat pahalılığı, atama vb. konulara ilişkin talepleri de çalışmada haber üretimine dahil edilebilecek mesajlar olarak değerlendirilmiştir. Yurttaşların kamuoyuna seslerini duyurma platformu olarak “WhatsApp ihbar hatları”nı kullanmaları bağlamında aslında bu tür mesajların haber merkezleri tarafından en az görgü tanıklıkları içeren fotoğraflar ve videolar kadar dikkate alınması gereken iletiler olduğu açıktır.

İzleyicilerin WhatsApp mesajı yoluyla haber bültenlerinde yer almasını istedikleri konuların başında atama talepleri gelmektedir. Star TV'ye iletilen 56 haber talebinin 42'si (yüzde 75), NTV'ye iletilen 121 haber talebinin 93'ü (yüzde 77) atama bekleyen üniversite mezunlarının iletilerinden oluşmaktadır. Bedük (2019), özellikle devletten kadro talebinin WhatsApp yoluyla kendilerine bu

kadar yoğun bir şekilde iletiliyor olmasının aslında Türkiye'de işsizliğin geldiği boyutu da gösterdiğinin altını çizmektedir. Bunun dışındaki haber talepleri ise hayat pahalılığı ve zamlar gibi konularda şikayetlerini ve haber isteklerini ileten yurttaşların iletilerinden oluşmaktadır. Bu tür mesajlara zaman zaman alışveriş fişi, elektrik ve doğalgaz faturası, market ve pazar tezgahlarından fiyat etiketi gibi fotoğraflar da eklendiği görülmüştür.

Haber Üretimine Doğrudan Katkısı Olmayan Mesajlar

WhatsApp hatları -alıcı tarafından engellenmediği sürece- tüm kullanıcıların her türden mesajlarına açık yapısı nedeniyle haber üretim sürecine dahil edilemeyecek mesajların da gönderildiği bir platform olabilmektedir. Her iki kanalın WhatsApp hatlarında da incelenen süre içerisinde bu türden mesajlar olduğu görülmüştür.

Tablo 5. Haber Üretimine Doğrudan Katkısı Olmayan Mesajlar

Tarih	Öneri/Eleştiri/ Yorum		Küfür/Tehdit/ Hakaret		“Eğlenceli” İçerik		Diğer	
	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV	NTV	STAR TV
21.01.2019	-	11	-	3	2	20	26	126
22.01.2019	1	29	-	-	-	16	16	31
23.01.2019	4	7	-	1	-	13	33	24

Çalışmada “haber üretimine doğrudan katkısı olmayan mesajlar” olarak adlandırılan bu mesajlar, “öneri-eleştiri-yorum”, “küfür-tehdit-hakaret”, “eğlenceli içerik” ve “diğer mesajlar” şeklinde kategoriler altında ele alınmıştır.

Örneğin, incelenen süre zarfında NTV’ye 5, Star TV’ye toplam 47 öneri, eleştiri ya da yorum mesajı gelmiştir. Bunların doğrudan haber üretimine dahil edilemeyecek mesajlar olarak değerlendirilmesinin nedeni yazılanların bir haberle ilgili ya da o haberi daha ileri boyuta taşıyacak ve geliştirecek öneri ya da eleştiri olmalarından ziyade sunucunun kıyafeti ya da kanalda yayınlanan başka bir dizi veya programla ilgili yorumlardan oluşmalarıdır. Örneğin Star TV’ye gönderilen mesajlar arasında dizi oyuncularıyla tanışma isteklerine, "selam şimdilik bir haber yok olduğunda söylerim grsrz kib bb" (görüşürüz kendine iyi bak bye bye) gibi mesajlara, NTV’de WhatsApp hattında da yayınlanan programlara ilişkin görüş ve yorumlara rastlanmıştır.

Star TV Haber Editörü Uslu (2019) haber değeri taşımayan çok sayıda mesajın haber merkezinin ihbar hattına gönderildiğini ancak bunları cevaplamadıklarını, bu hattın bir izleyici temsilciliği hattı olmadığını vurgulamaktadır.

Bunların dışında sosyal medya ağlarında ve video paylaşım sitelerinde sıklıkla görülen “eğlenceli” içerikler (fotoğraf ve videolar), WhatsApp ihbar hatlarının haber iletimi dışında kullanımı açısından bir diğer örneği oluşturmaktadır.

Özellikle bebeklerin ve yavru hayvanların videolarından oluşan bu içeriklerin, Star TV’ye daha fazla yollandığı görülmüştür (49 mesaj). Bir haber kanalına oranla daha fazla izlenmeye dayalı haber bülteni olarak değerlendirilebilecek

ana akım televizyon kanalı Star TV’ye bu tür içeriklerin yollanmasının en önemli nedeni kuşkusuz söz konusu kanalda zaman zaman bu tür “eğlenceli” ya da “komik” videolara bültende yer verilmesidir.

Öneri, küfür-hakaret ve “eğlenceli” içerikler dışında değerlendirilebilecek mesajların sayısı ise çok fazladır. İncelenen dönemde NTV’ye toplam 75, Star TV’ye 181 mesaj; reklam, tanıtım, boş mesaj, emoji, kullanıcıların kendi sosyal hesaplarını tanıttığı linkler gibi içeriklerden oluşmaktadır. Ayrıca söz konusu dönem 31 Mart 2019’da gerçekleştirilen yerel seçimler öncesine denk geldiği için siyasi partilerin yerel yönetici adaylarının tanıtım videoları da sıklıkla WhatsApp hatlarına gönderilmiştir.

Ayrıca WhatsApp uygulamasının gündelik kullanımına benzer şekilde ihbar hatlarında “selam”, “günaydın”, “iyi akşamlar” gibi mesajlar ile belirli gün ve hafta kutlamaları da görülmektedir. Oymak (2019) özellikle Cuma günleri bu tür mesajların sayısının arttığını belirtmekte, Bedük (2019) ise “Gerçekten cumamızı tebrik etmek için yazanlar var, onlara ben de cevap yazıyorum” demiştir.

Araştırmanın Nitel Bulguları

WhatsApp Hatlarına Gönderilen Mesajların Haber Türleri ve Haber Konuları Bağlamında İncelenmesi

NTV Haber Müdürü Göktan Bedük’e göre özellikle ani gelişen olaylarda ve doğal afetlerde kullanıcı türevli içerik paylaşımı daha da önem kazanmakta, WhatsApp aracılığıyla gönderilen bu tür içerikler haberler bültenlerde sıklıkla yer almaktadır.

Sıcak haberlerde çok etkili oluyor. Örneğin Anadolu kar altında. Daha buraya ajanslardan bilgi gelmeden vatandaşların yolda kaldığını,

mahsur kaldıklarını yardım istediklerini ekranda gösterebiliyoruz. Buldukları yerde telefon hattı çekiyorsa bize gönderiyorlar görüntüyü. Diyoruz ki “Şu bölgede vatandaşlar yolda kaldılar. Yardım bekliyorlar” diyoruz veriyoruz. Deprem olsun, orman yangını olsun bütün sıcak haberlerde vatandaş haberciliği bizim için çok önemli.

İncelenen dönemde de sel, çığ, deprem, yangın gibi afetlere ilişkin içeriklerin “WhatsApp ihbar hatları”na metin, fotoğraf ve video yoluyla iletildiği görülmüştür. Bedük (2019), bu noktada mobil telefonların her an her yerde olmasının ve WhatsApp hatlarıyla mobil telefonla kaydedilen görüntülerin kendilerine ulaştırılabilmesinin önemine şu sözlerle dikkat çekmektedir.

Kerç Boğazı’ndaki gemi yangını görüntüsü geldi. Karadeniz’in ortasında biz görüntüyü nereden bulacağız ama oradan geçen gemideki bir Türk denizci görüntüyü bize bunu attı.

Star TV Haber Müdürü Ünal Oymak (2019) ise kadına yönelik şiddet, hayvanlara işkence, sağlık skandalları, yaşam öyküleri, başarı hikayeleri, eğitimdeki eksiklikler, trafik kuralları ihlalleri ve kaza görüntülerinin “WhatsApp ihbar hatları”na en fazla gönderilen haber içerikleri olduğunu belirtmektedir. Uslu (2019) gönderilen video içeriklerinin genelde güvenlik kamerasıyla ev, işyeri ve araç hırsızlığına ilişkin anların görüntüsünden oluştuğunun altını çizmekte, hırsızlık dışında cinayet, kaza, yangın, kavga gibi polis-adliye haberlerinin en fazla iletilen haber konuları arasında yer aldığını belirtmektedir.

Yurttaşların “WhatsApp ihbar hatları”nı aynı zamanda bir hak arama, sesini duyurma platformu olarak kullandıklarına dikkat çeken Uslu (2019) velayeti kendisinde olmasına rağmen çocuğunu göremeyen annelerin, şiddete maruz kalan kadınların, yakınlarını kaybeden kişilerin sorunlarına bir çözüm aramak adına kendilerine ulaştığını kaydetmektedir.

“Siz insanların sorunlarına çare oluyormuşsunuz. O yüzden buraya yazdım diyenler” olduğunu belirten çok sayıda izleyici mesajı ile karşılaştıklarını belirten Bedük (2019) özellikle kırsal kesimde şiddete ya da haksızlığa uğrayan kadınların seslerini duyurmak noktasında “WhatsApp ihbar hatları”nı kullanıyor olmalarını şu sözlerle dile getirmektedir.

Bir dağ köyündeki kadın, sesini duyurabilmek için NTV’ye bir dakika içerisinde ulaşabiliyor. NTV’nin telefonunu bulmak zorunda değil, İstanbul’a gelmek zorunda değil, NTV’nin bölge temsilcisini bulmak zorunda değil. Eskiden böyleydi. Sadece yaptığı tek şey yediği dayanın ardından kendisini çekip olayı anlatıyor ve aynı

gün içerisinde bu haber olabiliyor. Vatandaşın gücü.

WhatsApp Hatlarına Gönderilen Mesajların Haber Üretim Sürecine Dahil Edilme Pratiği

NTV ve Star TV haber merkezlerinde 2016 yılından bu yana muhabirlerin haber önerileri, çeşitli kaynaklardan ulaşan basın bülteni ve davetiyeler, ajanslardan gelen haberler gibi sıralanan haber kaynaklarına bir yenisi eklenmiştir. Oluşturulan “WhatsApp ihbar hatları” ile kullanıcı türevli içeriğe ilk elden ulaşmaya başlanmış, sabah ve öğleden sonra olmak üzere günde iki kez yapılan gündem toplantılarına bu hatlara izleyiciler tarafından gönderilen haber konuları da dahil edilmeye başlanmıştır.

WhatsApp ihbar hattı öncelikle istihbarat şefi ve istihbarat şef yardımcısının takibinde. Sabah ilk toplantı olan 10.30 toplantısına kadar hatta gelen bütün görüntüler izleniyor, ihbarlar not alınıyor ve aralarından kayda değer olanlar, haber içeriği taşıyanlar seçilip, toplantı masasına “WhatsApp ihbar hattından gelenler” başlığı altında geliyor. Tıpkı dış haber, yurt haber, Ankara haberleri ve İstanbul masasından gelen haberler gibi. Sonrasında yöntem aynı aslında, gelen görüntüler toplantıda herkes tarafından izleniyor ve yapıp yapılmayacağına, ortak bir akılla karar veriliyor (Oymak, 2019).

WhatsApp’ın bilgisayar uygulaması “WhatsApp Web” ile her iki televizyon kuruluşunun haber merkezinde sorumlu kişinin bilgisayarında sürekli açık olan “WhatsApp ihbar hatlarına” gelen içerikler ilk olarak sorumlu kişi tarafından incelenmektedir. Gelen mesajlara, fotoğraf ve videolara tek tek bakılmakta, haberde kullanılabileceği düşünülen mesaj sahipleriyle WhatsApp üzerinden iletişime geçilmektedir (Uslu, 2019). Bu ilk etkileşimde içerikte eksik kalmış ancak habercilik bağlamında temel sorular sayılan 5n1k ile ilgili sorular yöneltilmekte, daha sonra haber üretim süreci başlatılmaktadır.

Yapılmasına karar verdiğimiz haberler, röportaj, görüntü miktarı ya da kalitesi açısından yetersiz olduğu için (hemen her zaman) ihbarcı ile tekrar kontağa geçilip hem içerik hem de görsel anlamda zenginleştirilme süreci başlıyor. Eğer ihbarcı İstanbul’daysa ya da ekiplerimizin bulunduğu illerden (İzmir, Antalya, Samsun, Gaziantep, Diyarbakır) birinde ya da bu illerin yakın çevresindeyse yöntemimiz kendi ekibimizi gönderip, röportaj ve çekimleri yaptırmak. Eğer değilse, yani ulaşamayacağımız bir yerde ise ihbarcıdan, sürekli bahsettiğimiz gibi elindeki cep telefonunu bir kamera gibi kullanmasını istiyor, ihtiyacımız olan biçimde

ve içerikte çekim ve röportaj yapmasını istiyoruz. Buna isim de koyduk “WhatsApp röportajı”. Gelen malzemeler bundan sonra diğer haberler gibi yazım ve montaj sürecine dahil ediliyor (Oymak, 2019).

Etik İhlaller, Sorunlar ve Tartışmalar Bağlamında WhatsApp İhbar Hatları

“WhatsApp ihbar hatları” ile medya kuruluşlarına iletilen kullanıcı türevli içerikler, profesyonel haberciler açısından giderek artan bir öneme sahip olmakta, adeta artık izleyicilerinin WhatsApp paylaşımlarıyla beslenmeyen bir haber merkezi düşülememektedir. Ancak bununla birlikte gönderilen mesajlar ile ilgili birtakım problemler ve etik ihlaller ile tartışmalar da ortaya çıkmaktadır.

WhatsApp üzerinden gönderilen içeriklerin ana haber bültenlerine dahil edilmelerinin niceliği ve niteliği değerlendirildiğinde bu tür platformların yurttaşın sesini kamuoyuna duyurma, taleplerini dile getirilme bağlamında ana akımla bir köprü olup olmadığı tartışmalı bir konu olarak dikkat çekmektedir. Zira ana akım televizyon kuruluşlarının WhatsApp hatlarını oluşturmalarındaki temel gaye, yurttaşın sesinin duyurulmasından çok, kullanıcı türevli içeriğe ilk elden ve hızlı biçimde ulaşmaktır. İncelenen dönemde WhatsApp hatlarından gelen içeriğin ana haber bültenlerinde yer alma ihtimalinin de oldukça düşük olduğu görülmüştür. 21 Ocak-23 Ocak 2019 tarihleri arasında NTV, WhatsApp hattından gelen herhangi bir içeriği bültenine taşımamış, Star TV ise gelen içerikleri sadece üç haberde kullanmıştır.

İçeriğin tam olarak doğrulanmadan paylaşılması ve yalan haberin hızla yayılması günümüzde yeni medya ortamlarında karşımıza çıkan en önemli sorun olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda ana akım medyada da kullanıcı türevli içeriğin doğruluğunun teyit edilmeden kullanılmasından kaynaklanan sorunlara da sıklıkla rastlanılmaktadır. Star TV Haber Editörü Murat Uslu’ya göre WhatsApp ile gönderilen içeriğin bültene taşınma süreci dikkat ve deneyim gerektirmektedir:

Benim şahsi görüşüm şu. Bu acemi birisinin eline bırakılacak bir şey değil. Haberin ne olduğunu, gelen görüntülerin neye hizmet ettiğini bilmek gerekir. Kontrol yapılmadan buradan görüntü gelmiş deyip kullanmak can sıkıcı şeylere neden olabilir. Bunun yaptırımları da olur (Uslu, 2019).

NTV Haber Müdürü Gökten Bedük bu tür yanıltıcı içerikle özellikle doğal afet gibi ani gelişen olayların ardından kendilerinin de karşılaştıklarını,

içeriğin doğruluğunu sorgulamanın olası bir hata yapmaktan alıkoyduğunu belirtmektedir.

Çifte kontrolü yapmamız lazım. Bazen biz de heyecana kapılıyoruz. Bizi şöyle trollemeye çalıştılar. Rize’de sel ve heyelan vardı. Köprüler yıkılmıştı. Aynı gün Rize’den bize bir görüntü geldi. Rize’deki balıkçı barınağının üzerine tsunami gibi dalga geliyor, vuruyor. Darmadağın ediyor. O gün biz yayımlayacaktık bunu. Fakat içime şüphe düştü yine. YouTube’a girdim 5 yıl öncenin haberi. Adama öncesinde sordum: “Siz mi çektiniz?”, “Ben çektim. Kimseye vermedim sadece sizde yayınlanacak” dedi. Sonra adama YouTube linkini attım. “5 yıl önce de siz çekmişsiniz, teşekkür ederim.” dedim (Bedük, 2019).

Show TV Ana Haber bülteninde 12.01.2019 tarihinde yayınlanan “Önce dövdü, sonar bıçakladı” spotlu haber ise WhatsApp hatlarına gelen kullanıcı türevli içeriğin neden titizlikle incelenip sonra yayına verilmesi gerektiğini göstermesi bakımından çarpıcı bir örnektir.

Mobil telefonla çekilmiş görüntülerde Ordu’nun Ünye ilçesinde medyana geldiği iddia edilen bir kadına şiddet vakası yer almaktadır. Haberde bir erkek tarafından önce dövülen kadının daha sonra da bıçaklandığı bilgisi aktarılmıştır. Ancak daha sonra haberde yaşandığı iddia edilen olayın tamamen kurgu olduğu anlaşılmış, Ordu Ünye Başsavcılığı konu ile ilgili suç uydurmak gerekçesiyle soruşturma başlatmıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü de konu ile ilgili bir basın açıklaması yayınlamıştır (<https://www.egm.gov.tr/Haberler/Sayfalar/13-01-2019-Tarihli-Bas%C4%B1n-A%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1.aspx>).

Bu konuda özellikle haber merkezleri tarafından sorun olarak nitelenen ve farklı kanallar arasındaki özel haber verme yarışına ilişkin bir diğer tartışma alanı daha bulunmaktadır. Bu tartışma, “kullanıcı türevli içeriğin aynı anda farklı medya kuruluşlarına gönderilmesi, ancak içerik sahipleri tarafından editörlere özel haber olarak iletilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Oymak, 2019).

Başka bir kanalın ihbar hattına gönderdiniz mi , diye soruyorsunuz. Göndermemişse göndermemesini rica ediyorsunuz. Bir iki kere yanıldık. Sadece size gönderiyorum, deyip diğer kanallara da gönderen oldu, ama onun sağlamlasını genelde tutturuyoruz (Uslu, 2019).

Oymak (2019) WhatsApp ihbar hatlarının başladığı dönemlerde genellikle sadece tek bir kanalla iletişime geçen izleyicilerin zamanla haberin mutlaka yayımlanması arzusuyla aynı

görüntüyü ve ihbarı bütün kanallara göndermeye başladığını belirtmektedir. İzleyicilere gönderilen mesajın ardından “Kimlere gönderdiniz başka” diye sorduklarını ve “sadece size” cevabını aldıklarını ifade eden Oymak, söz konusu içeriği akşam farklı kanalların ana haber bültenlerinde de görmekten yakınmaktadır.

Kimi izleyiciler ise aynı içeriği aynı anda birden fazla medya kuruluşuna göndermekte bir sakınca görmediği gibi tüm medya kuruluşlarının WhatsApp hatlarından oluşan bir WhatsApp grubu dahi kurabilmektedir. Böylece tek seferde tüm kuruluşlara içeriği paylaşabilmektedir. İzleyiciler açısından elbette bu büyük bir kolaylık olarak düşünülebilir. Ancak haber merkezi çalışanları bu tür WhatsApp gruplarında yer almaktan hoşnut görünmemektedir. İncelemenin yapıldığı dönem içerisinde de NTV ve Star TV’nin çeşitli WhatsApp gruplarına dahil edildiği, editörlerin anında gruptan ayrıldıkları görülmüştür.

Grup oluşturup bizi dahil ediyorlar hemen çıkıyorum. Bazen tüm kanalları bir araya getirip grup kuruyorlar. Bazen Show TV’de (WhatsApp ihbar hattına) bakan Fırat’a (oluşturulan WhatsApp grubu içerisinde) “Fırat ne haber?” dediğim oldu (Bedük, 2019).

Bunun yanı sıra etkileşimin suistimal edildiği durumlar da olabilmekte, WhatsApp hatlarından televizyon kuruluşlarına müstehcen görüntüler, küfür ve hakaret içeren mesajlar da gönderilebilmektedir. Uslu (2019) gelen mesajların tamamına yakınına yakınına cevaplamaya çalıştıklarını ancak küfür ve hakaret eden kullanıcıları engelledikleri, engellenen kullanıcı listesinin hayli kabarık olduğunu ifade etmektedir.

SONUÇ

Medya kuruluşlarının kullanıcı türevli içeriğe hızlı ve sadece kendilerine ait olacak bir şekilde ulaşma arzusu, klasik haber üretim süreçlerinde farklı yeni medya ortamlarının kullanılması sonucunu doğurmuştur. Yaygın biçimde kullanılan WhatsApp anlık mesajlaşma uygulaması, haber kuruluşları tarafından, diğer kullanım alanlarına ek olarak, yurttaşlardan enformasyon akışı sağlayabilecekleri bir platform olarak da değerlendirilmiştir.

Dünyada pek çok haber organizasyonunun yaptığı gibi Türkiye’de de medya kuruluşları çoğunlukla “WhatsApp ihbar hattı” olarak adlandırılan iletişim kanallarıyla yurttaşlardan görgü tanıklıklarını, haber isteklerini kendileriyle paylaşmalarını istemektedir.

Bu çalışmada 21 Ocak-23 Ocak 2019 tarihleri

arasında NTV WhatsApp hattına gönderilen 284, Star TV WhatsApp hattına gönderilen 530 mesaj incelenmiş, haber merkezi yetkilileriyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada nicel veri toplama tekniğiyle elde edilen nicel sonuçlara göre, her iki medya kuruluşuna da fotoğraf ve videodan daha çok sadece metinden oluşan iletilerin gönderildiği belirlenmiştir. Ayrıca mesajların tamamen haber üretimine dahil olabilecek içeriklerden oluşmadığı, kullanıcıların farklı amaçlarla WhatsApp mesajı yolladıkları görülmüştür.

Haber üretiminde kullanılacak mesajlara bakıldığında NTV’ye daha çok haber talebi iletildiği, Star TV’ye ise kullanıcı türevli içerik olarak video paylaşımının daha yoğun gerçekleştiği belirlenmiştir. Gelen haber taleplerinin ağırlıklı olarak atama beklentisi ve hayat pahalılığı gibi konulardan oluştuğu sonucu elde edilmiştir.

Haber yöneticileri ve editörleri ile yapılan görüşmelerde ise özellikle profesyonel kameraman bulunmadığı yerlerde, ani gelişen olaylar, doğal afetler, trafik kazası, kavga, hırsızlık gibi konularda çekilen videoların daha yoğun paylaşıldığı, yurttaşların mobil telefonlarla kaydettiği görüntüler kadar güvenlik kamerası görüntülerinin de sıklıkla kendilerine iletildiği belirtilmiştir. Gelen içeriğe ilişkin değerlendirme gündem toplantılarında yapılmakta, yayınlanmasına karar verilen haberler profesyonel ekiplerce yeniden üretilmekte, ekiplerin ulaşamayacağı bölgelerde ise yurttaşlardan ek çekim, röportaj ve bilgi istenmektedir.

WhatsApp hatlarının kullanıcılar tarafından kadına yönelik şiddet, hayvanlara işkence, yurttaşların uğradığı haksızlıklar vb. konuların kamuoyuna duyurulması için de kullanıldığı görülmüştür. Ancak iletilen mesajların sınırlı bir biçimde haber bültenlerinde yer alması, özellikle ilgi çekici, sansasyonel konuların tercih edilmesi gibi nedenlerle bu tür platformları yurttaşların sesini ana akım medyaya taşıyacak bir köprü olarak nitelendirmenin doğru olmadığı ifade edilebilir.

Bunun dışında medya kuruluşları tarafından oluşturulan WhatsApp hatları ile ilgili bir diğer önemli nokta ise sahte haber ve yeni medyadaki temel etik ihlallerden olan haberin doğrulanmadan yayınlanması sorunudur. Bu tür platformların kullanıcı türevli içerik kadar sahte haberin yeniden dolaşıma sokulmaya çalışıldığı alanlar olarak görülmesi ve editörlerin gelen içeriği dikkatle incelemesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Azeema, N. ve Nazuk, A. (2019). Whatsapp and journalism: News practices of Pakistani journalists. *Science, Technology and Development*, 36(4), 249-258, ISSN 0254-6418 / DOI: 10.3923/std.2017.249.258
- Deuze, M., Bruns, A & Neuberger, C. (2007). Preparing for an age of participatory news, *Journalism Practice*, 1(3), 322-338. DOI: 10.1080/17512780701504864
- Dodds, T. (2019) Reporting with Whatsapp: mobile chat applications' impact on journalistic practices, *Digital Journalism*, DOI: 10.1080/21670811.2019.1592693
- Fındık, H. K. (2017). Ülkemizde tv kanalları whatsapp'ı nasıl kullanıyor?, *Digital Age*, (<http://digitalage.com.tr/ulkemizde-tv-kanallari-whatsappi-nasil-kullaniyor/>) internet adresinden 6 Mayıs 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Göktan Bedük. NTV Haber Müdürü, İstanbul (Kişisel görüşme, 23 Ocak 2018).
- Hermida, A. (2014). *Tell everyone: Why we share and why it matters*. Toronto, Canada: Doubleday.
- Karaman, M. ve Önder, M. (2017) Yurttaş Gazeteciliğinin Ana Akım Medyaya Etkisi: Whatsapp İhbar Hatları Örneği, *Erciyes İletişim Dergisi academia*, (5, 2), 164-180.
- Kramp L. ve Loosen W. (2018). *The Transformation of Journalism: From Changing Newsroom Cultures to a New Communicative Orientation?*. In: Hepp A., Breiter A., Hasebrink U. (Eds.) *Communicative Figurations. Transforming Communications – Studies in Cross-Media Research*. Palgrave Macmillan, Cham.
- Murat Uslu. Star TV Haber Editörü, İstanbul (Kişisel görüşme, 22 Ocak 2018).
- Posetti, J. (2017). *Protecting Journalism Sources In The Digital Age*. UNESCO.
- Reid, A. (2016). *WhatsApp at 1 billion: How can journalists use the chat app for newsgathering?* (<https://firstdraftnews.org/WhatsApp-at-1-billion-how-can-journalists-use-the-chat-app-for-newsgathering/>) internet adresinden 12 Nisan 2018 tarihinde edinilmiştir.
- Şişman, B. (2017). *Application areas of citizen journalism: a study on whatsapp ihbar hattı*, In Mim Sertaç Tümtaş ve Andreea Stoian Karadeli (Eds.), *New Trends In Liberal and Social Sciences*, Xlibris Publication.
- Ünal Oymak. Star TV Haber Koordinatörü, İstanbul (E posta yoluyla kişisel görüşme, 02 Kasım 2018).